Pláterina plaćena u gotovom

Cena pojedinog broja 5·-

Világkép

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS KRITIKAI SZEMLE

MEGJELENIK HAVONTA EGYSZER

TARTALOM:

CSÖMÖRI JÓZSEF: Öreg nincstelen (novella) 1. oldal

GÁL LÁSZLÓ: Szürke nóta (vers) 9. „

NAGY GÁBOR: Világgazdaság és világtörténelem (III.) — — — — — — — — — — — 10. „

ANNA SEGHERS: A szt. barbarai halászok (regény) 14. „

LÖRINC PÉTER: A kuruckor története (tanulmány) 25. „

ATLASZ JÁNOS: Ezerkil ncszáznegyvenegy (vers) 32. „

—Ó —D: Világszemle — — — — — — — 34. „

FIGYELŐ:

Tallózás (L. P.) — — — — — — — 38. „

A Sztalin-jubileum — — — — — — — 21. „

Hol termelik a legtöbb élelmiszert? — — — 42. „

A japán—kinai háború eddigi eredménye 43. „

A kölni Történelmi Kutató Intézet (Sinka László) 43. „

KÖNYVSZEMLE:

Két uj vojvodinai könyv (—c —r) 45. „

Közegészségügy a Szovjetunióban (Antunovics Dezső) — — — — — — — — — — 47. „

II. ÉVF. ● SUBOTICA ● 1941. JANUÁR ● 1. SZ

Öreg nincstelen

Jólesett elüldögélni a padon, egy-egy szót váltani más tétlenekkel, akiket szintén erre a padra ültetett a véletlen, fel-feltekinteni a teret környező házakra, sütkérezni a napon. Amikor mások veritékezve szidták a nagy meleget, ő csak öszehúzta szemét s nem szólt. Minek vitatkozott volna? Ha egyáltalán képes lett volna arra, hogy valami nagyot kivánjon, akkor örök nyarat kívánt volna. Mert a tél: az ellenség. Köhögteti a tüdőt, karmolja a gégét, tüsszentésre ingerli az orrot, megkönnyezteti a szemet, ezer tűvel szurkálja a kéz és láb ujjait, meggörnyeszti, majdhogy el nem töri a hátgerincet és hasogatja a térdet. A tél rossz, a tél hideg, mint a sír. De nyáron: él az ember.

Sütött a nap, goromba jósággal. A tarkójában, a lábszárában érezte a jót. S aki bolond volt, az hát csak szidhatta a meleget, nem vitatkozott vele.

Sütött a nap a térre melegen. Ezért szerette a teret is. És mégis baj volt a térrel. A vad, tökéletlen horda, amely port vert fel maga körül, ordítozott, üvöltött, rongylabdát vagdalt a napon fénylő kopasz főhöz s aztán szemtelenül megkérdezte: nem látta a labdám, bácsi? És vihogva, nyerítve elszáguldott. Ez a nyomorult falka, melynek izgató szemtelensége határtalan volt, ez rontotta meg a tér békéjét és nyugalmát. Az úgynevezett gyermekek, ezek a kis, mocskos állatok Miattuk történt, hogy bár boldogan, de mégis gyűlölettel és félelemmel foglalta el helyét a padon. Undorodott és félt tőlük. Ám a nap melege végül is minden áldozatot megérdemelt.

Ült a padon, szőrtelen koponyája fénylett, ragyogott és kis szeplők keletkeztek rajta vidáman. Egész testét átjárta a jóleső meleg, karja elnyúlt a pad támláján, szemét lehúnyta, mintegy szertartásszerűen. Boldog volt. Nem gyötörte magát olyasféle kérdésekkel, hogy mi is hát egy élet mérlege például? S hogy alkotott-e valami maradandót? Ült és élvezte a napot, behunyt szemmel, mint legénykorában a szerelmes csókokat. Hallgatta a körútról idegomolygó zajokat. A csorda most kivételesen csendes volt.

Egyszerre a lábához csapódott egy jókora kavicsdarab gorombán, kegyetlen ünneprontással. Megrezzent, mint egy amúgyis félénk madár. A pad támláján nyújtózó karja riadtan a levegőbe lendült s úgy is maradt, mereven, mint valami madárijesztő karja a búzatáblán, mert a nagy ijedtségtől, hirtelen nyelt egyet és a nyelés rossz helyre csuszott és köhögött, kivörösödve, fuldokolva, kinyújtott karja a levegőben. Percek múltak el, amíg lecsillapult ez a köhögés és akkor rögtön kiabálni kezdett, keserű káromkodással s köhögött utána kínosan megint. Szemében könny ült: az

ijedtségtől, a köhögéstől és a bús önsajnálattól. Hiszen meg is fulladhatott vona. Ezek az átkozottak! Öklét rázta feléjük tehetetlenül. A horda persze már elfuott, jó messzire s ott röhögtek kajánul az undok férgek a távolban. Dohogott, háborgott, torkát köszörülte, mert a rossz nyelés megreszelte a gégéjét.

De a nap sütött és ez megóvta attól, hogy megátalkodjék benne a gyűlölet gonosz hangulata. Nemsokára már csak a síma koponyáján megülő finom pára jelezte az imént kiállt izgalmakat. Ha tudta volna, hogy mi az a himnusz, okvetlenül kigondolt volna egy nagyszerű naphimnuszt.

Pontosan tizenkettőkor felállt, biztonság kedvéért odapislogott a barnatéglás vásárcsarnok frissen fehérre festett órájára, de az is tizenkettőt mutatott, mint az ő gyomra. Elindult, kibaktatott a kopott padok, poros, tikkadtlombú fák és bokrok közül Hétperces út várt rá, azaz kétszázhatvanhárom lépés a kapuig és még további tizennégy lépés az ajtóig; nem egyszer kiszámította. Persze öreg lábak tempójához mért idő volt ez.

Az ajtóban megállt, szimatolt, kereste a levegőben az ebéd illatát. Megint paprikáskrumpli. Kedveszegetten lépett a konyhába, ami egyúttal előszobaként, ebédlőként és az ő meg a kölyök hálótermeként is szolgált s lezökkent az ágy szélére. A lánya csak egy pillantást vetett rá, furcsát, érdeklődőt, szeretőt és türelmetlent. Az asszony maga sem tudta, hogy ez a pillantás azt jelentette: mikor halsz meg már? Örökre megsértődött volna és fájt is volna neki, ha valaki ezt állítja. És mégis azt jelentette... Az öreg odanyúlt az ágya fölé a falba vert szögre akasztott órája után, gyengéden emelte le és figyelő ujjakkal megcsavarta a gombját. Mindennap ilyenkor szokta „felhúzni". Kényes jószág ez, szokta hangoztatni, és ha azt akarod, hogy pontos legyen, légy te is pontos. S azonkívül, bár zsebóra, lehetőleg ne hordozd magaddal... Visszaakasztotta az órát, aztán nyögve, nagyokat fújva levetette cipőjét meg a kapcáját.

Mezitláb ült az asztalhoz, a konyha meleg volt, csak úgy gőzölgött s nem kell félnie senkinek, hogy itt megfázik. Lánya odatálalta elé a paprikáskrumplit, hozzá uborkasalátát és egy karéj kenyeret. A krumpli forró volt.

— Leves nincs? — kérdezte halkan.

— Leves! — mordult az asszony. — Ilyen melegbe még leves kellene neki . . .

Az öreg nyomkodni kezdte villájával a krumplit, hogy pépes legyen. Nem szólt. Szerette a levest és nem szerette a krumplit. Viszont itt nem az ő pénzéből főztek ebédet, hiába.

Most beviharzott az ajtón, majdnem elbotlott a küszöbön, egy piszkos kis kölyök és se szó, se beszéd, leült ő is az asztalhoz, az öreg mellé. Falka-tag volt. A téri csorda egyik borja. Talán éppen ő hajította a kavicsot. Most szuszogott és amint anyja elébe is odatólt egy tányér krumplit, azonnal falni kezdett, mohón, éhesen.

Végül az asszony is leült Egyetlen szál kék kartonruha fe-

szült rajta, átizzadtan tapadt testére, mellén nem gombolta be, még a mellbimbója is kitüremlett félig. Nagy volt a hőség, a konyhában még parázslott a tüz, a nyitott ajtón besütött a nap.

Ettek. A kölyök fújt, szuszogott, csámcsogott, az öreg lassan, meggondoltan nyelte a péppé tört krumplit, az asszony csak ímmel ámmal eszegetett, nem volt étvágya. Közvetlenül az öreg érkezése előtt evett meg egy fél görögdinnyét, jó karéj kenyérrel.

A legyek zümmögve repültek ételre, arcra, kézre, földre, falra, de legnagyobb előszeretettel az öreg koponyájára meg a krumpli barna és az uborka zöld héjából emelkedő kupacra, mely ott díszelgett a tűzhely lába előtt.

A kölyök meglökte a nagyapja könyökét, az öreg gyáva kezéből kiesett a villa, de neki magának kellett utánahajolni. Az asszony csak annyit mondott:

— Na!

A kölyök, a borjú maszatos képpel vigyorgott.

Ebéd után elnyúlt az ágyán; tábori vaságy volt ez, szalmazsákkal, egy párnával és néhány ronggyal, kacattal, ami mind a büszke „ágynemű" nevet viselte. A fal felé fordult, de kicsit még fészkelődött, forgolódott, másik oldalát is kipróbálta szokás szerint, noha végül mindig csak a fal felé fordulva aludt el. Ahogy igy csinálta a szamárfészket, az asztal felé pillantott és látta, hogy a lánya dinnyét dug a kölyöknek. A kölyök hasához szoritotta a dinnyet, hogy nagyapja észre ne vegye és kioldalgott az udvarra.

De mégis észrevetttem, — gondolta az öreg és halványan, keserűen mosolygott a bajusza alatt. Vén kolonc, ugy-e, akit el kell tartani, hetvenhárom, vagy hetvennégy éves, — maga sem tudta pontosan; — kár volna rápazarolni a drága dinnyét. Igazuk van, gondolta, nem kell az öregnek dinnye. Az öreg örüljön, hogy él. Hát örül is, mondhatom. Szép kis élet az ilyen, nyomorult, kutyának való élet. A legritkább eset, hogy neki is juttattak valami izesebb falatot. De igazuk volt. És azért mégis fájt az ilyesmi.

Nézte a lányát. Az asszony mosogatott és most megszólalt.

— Elhatározta már az órát?

Az öreg megrezzent. Nagyon rezzenős volt már. Ha kaviccsal vagy szóval megdobták, megrezzent mingyárt. Rágódott benne a keserűség s ez a kérdés semmiesetre sem vigasztalta meg. Az órát, igen, hogy elhatározta-e? Az órát. Felfordult a szeme, amint tekintetével a feje felett függő órát kereste. Jó óra, szép óra, megvolt vagy harminc éves, tulaezüst, domborművű, kutyafejjel. A kutyafej aranyozott, sárgás s kopott egy kicsit. Immár egyetlen vagyona és barátja volt ez az óra, még soha nem hagyták cserben egymást. Magántulajdon. És hát ezek itt szemet vetettek rá: minek egy öregembernek óra? A veje kérte. Már a dohányos szelencét is elkérte s azt neki adta, miért ne adta volna? Nem volt ő olyan megátalkodott ember. Hiszen már amúgysem dohányzott, leszokott róla vagy négy esztendeje. Nem egészségi

okokból, hanem azért, mert nem volt pénze dohányra. Őrizte a szelencét, tisztogatta, szerette, az övé volt. És mégis nekiadta a vejének egy téli napon, — jól emlékezett rá — szó nélkül, éppen csak hogy a szeme rebbent meg és talán a bajusza kókadt le, amikor átnyujtotta. Az az ember, a veje, aztán csak homlokához emelte a mutatóujját, hanyagul, mintha tisztelegne, ez volt a köszönet. Az órát azonban nem fogják megkapni, amig csak él. Azt nem.

— Idadja? — folytatta az asszony.

— Micsodát? — ravaszkodott fájdalmasan és szánalmasan s közben azt gondolta: már az ebéd utáni álmát is elveszik az embernek.

— Az órát. Azt kérdeztem, hogy idadja-e?

Az öreg a lányára nézett, majd a tűzhely alatt heverő kupacra tévedt a tekintete. A krumpli és uborka héja közt felfedezte egy fél dinnye héját is. Igy tehát az asszony szintén dinnyézett, még ebéd előtt s aztán persze finomkodott, hogy nincs étvágya.

— Ugyis a tietek lesz az, ha meghalok.

— Dehogy hal maga meg.

Volt ebben a megállapításban sürgető türelmetlenség is dühöszkeség is s az öreg mindakettőt érezte. Sóhajtott.

— Egyszer csak nem leszek többet, meglátjátok. Kihül az ember, elmegy tőle a meleg és aztán vége.

— Nagy erős ember maga.

— Én nem. Gyenge vagyok már nagyon.

Felült. Nyögve húzni kezdte a cipőjét. Ha egyszer ellenséges a légkör, jobb, ha elmegy. Az ebéd utáni szundikálásnak vége. Sajnos.

Az asszony nem szólt már, csak lecsapta kezéből a mosogatórongyot s a mellén összehúzva ruháját, kirohant az udvarra. Egy perc mlva már hallatszott, amint a házmesternének panaszkodott nagy hangon az apjára.

Ő pedig kikémlelt az udvarra, hogy megnézze elég biztonságban van-e. Biztonságban volt; nem látszott valószinűnek, hogy a lánya egyhamar félbeszakítja az izgatott társalgást. Az öreg visszafordult és gyerekesen, váratlan fürgén a konyhaszekrényhez sietett, komoly, áhitatos, egyszersmind gyáva arckifejezést öltött és vonakodva, mégis mohón belenyúlt a gyértartalmu cukrószsacskóba. Két szem kockacukrot lopott. Száját csücsöritette, mintha most mingyárt fütyölni kezdene, de óvatosságból mégsem fütyült. Aztán, évek óta először, a hétköznap ellenére gombluykába fűzte az óraláncot és ráakasztotta az órát. Máskor csak vasárnap tett ilyesmit.

Közönyös arckifejezést öltve lépett az udvarra. Behúzott nyakkal haladt el lánya és a házmesterné mellett. Összesen tizennégy lépés és máris az uccán volt a rekkenő délutáni hőségben.

Idejét sem tudta, mikor volt utoljára kocsmában. Ment volna szivesen akármikor, ha adtak volna rá pénzt. De nem adtak.

Semmire és erre legkevésbé. Mert az a szocialista veje, minden nagyképűsége tetejébe, ráadásul még antialkoholista is volt. Most azonban, nagy keserűségében s mert nyolcvan fillért őrzött zsebkendője csücskébe kötve, belépett a sarki ivóba. Ennek a javarészt rézpénzből összerakott nyolcvan fillérnek megvolt a maga története. Tilos pénz, egyszerűen és nyersen kifejezve: lopott pénz volt. Lánya olykor el-elküldte a boltba, kenyérért, sóért, hagymáért, egyébért. Ilyenkor többnyire lecsippentett egy-két fillért a maga számára, hogy évente kétszer-háromszor kedvére elszórakozhassék a kocsmában.

Rátámaszkodott a kerek, szürkésbarna, de inkább meghatározhatatlan színű, barázdált deszkájú asztalra, bámulta benne a szögeket, melyek kissé felütötték fejüket. Kiváncsian és ostobán addig nyujtózkodtak, amig a kocsmáros vagy a segédje egy nehéz kalapáccsal rá nem ütött fejükre, amikor aztán egy időre gyáván megbújtak a deszkában, de végül megint kezdték a kiváncsiskodást. Az öreg mindezt nagyon jól tudta a szögekről és most bámulta őket végtelen türelmükért, kitartásukért s valami olyasmit érzett, hogy ez igazán hősies a szögektől és egyuttal kadarkát ivott. A kadarka literje hetven fillérbe került.

A kocsmában is nagyon meleg volt.

Azt gondolta: nincs nekem senkim, kutyám sincs, macskám sincs, rigóm sincs. A lányom nem lányom, az unokám gazfickó, a vejem meg nem törődik velem. És még azt gondolta: szeretné a lányom, ha meghalnék, de nem halok meg, ameddig csak tehetem. Az embernek nincs semmi öröme az életből, de a haláltól irtózik. Az ember már ilyen. Megmutatom nekik, hogy nem bánhatnak így velem.

Szomorú volt, nézte a szögeket, itta a kadarkát, az egyik darab kockacukrot szájába vette és ott eláztatta borral, nagyon ízlett. A legyek itt is kedvelték síma koponyáját. Az első darab kockacukor végigélvezése után célbavette a sarokban álló köpcsészét és fiatalos erővel beleköpött. Utána szopogatni kezdte a második darab kockacukrot.

Nem volt más vendég, a kocsmáros megkérdezte:

— Mit szól hozzá, szomszéd?

Ez a kérdés a borra vonatkozott. Ő így válaszolt:

— Bornak bor ez is.

A kocsmáros nem feszegette tovább a dolgot; a bádoggal bevont pulton, a sörcsap körül, egy vöröskockás törlőronggyal csapkodni kezdte a legyeket. A légyhullákat aztán lefújta a padlóra. A segéd, aki a pincében foglalatoskodott, most felkiáltott valamit és a kocsmáros lement utána. Az öreg most egyedül maradt az ivóban. Azt gondolta, mint valami eszmét, mint más az Istent vagy a forradalmat, azt gondolta: lopni. Pénzt vagy pálinkát vagy tepertőspogácsát a bura alól. Valamit. Lopni. Régebben meg is tette volna, de mostmár öreg volt, lomha, soká tartott amig az ötlettől a cselekedetig elérkezett és így elkésett vele. A kocsmáros visszajött.

Legalább egy órája ült már a sezínű, kerek asztal mellett és a végére járt az első félliternek. Most még egy féllitert ren-

delt és vásárolt egy tepertőspogácsát. Mingyárt ki is fizette a nyolcvan fillért, egész vagyonát. Elüldögélt még egy órát és rágta a pogácsát, lassan, beosztva, és itta a bort és bámulta a szögeket.

Azt gondolta: a lányom a halálomra vár. Kolonc vagyok a nyakában.

Aztán elment a térre.

Kicsit szédült. De okos ember volt és ezúttal nem ült a napra. Mielőtt egyáltalán helyet foglalt volna valamelyik padon, keresztülbaktatott a éren, a körút felőli oldalra és belépett a vizeldébe, hogy könnyítsen magán. Amikor kijött, igen kellemesen érezte magát és mosolygott. Leült egy árnyékosabb padra és lassú ütemben ingatta fejét jobbra, balra, aztán bólogatott le, fel. Eszébe jutott, hogy mint fiatalember résztvett a Boszníia-Hercegovina elleni hadjáratban. Azok voltak a szép idők. Csendeskén nevetgélt magában. Bizony szép idők voltak.

Szédült kicsit, de az nem volt baj. Egészen könnyünek érezte magát. Most fütyült is, gátló körülmények és gátlás nélkül, vidáman. Sok fiatal nem ér annyit, mint ő. Ha nagyon akarná, dolgozni is tudna még, de csak dolgozzék a veje, jobb az így, meg varrjon csak a lánya. Nézte a vásárcsarnok óráját, négyet mutatott. Arról egészen elfeledkezett, hogy a hétköznap ellenére nála is van óra.

Leült mellé egy öregasszony, egyike a téren szerzett ismerősöknek; később egy öregember is odaült. Ő gondolkozott így róluk: öregasszony, öregember. Ő maga, saját szemében kicsit legény maradt, hiszen ez ugyanaz a test volt, mint amelyik Boszniában járt, amelyik szeretkezett valamikor s amelyik gyárakban verítékezett, egy ideig bányában is.

Azt mondta az öregasszony:

— A németek megint kezdik.

Az öregasszony szeretett politizálni.

De ő csak nevetett rá, ravaszul, hamisan, mint aki jobban tudja és különben is rejteget egy titkot, ami, ha napvilágra kerülne, megváltoztatná az egész emberiség sorsát. Az öregember — nem ő, hanem a másik, aki leült mellé — megköszörülte a torkát és így szólt:

— Egyforma ez mind.

Erre azonban már kitört belőle a kacagás, mintha jó tréfát hallott volna és tenyerével a térdét csapkodta. A másik kettő csak nézte egy darabig, aztán az öregasszony felállt, megigazította fekete fejkendőjét s azt mondta:

— Maga berugott.

Elment.

Az öregember még ült egy ideig mellette, mintegy megfélemlítve, keszegen, de aztán az is elment és gyanakodva nézelődött hátra kortársa felé, aki „berugott". Ő pedig, aki berugott, magára maradt és nevetett még mindig. Mit tudnak ezek? Nem tudnak ezek semmit. Boszniában sem jártak.

Váratlanul csuklott egyet és megriadt, mintha hirtelen a halállal találkozott volna. Elcsendesedett. Egyik tenyerét a másikra tektette és így lógott le a keze a térde közt. Elkeseredett. Dünnyézik aztán kisemmizi az apját a lánya, a ringyó. Micsoda ringyó! Savanyú és keserű ízeket érzett a szájában, köpött, de most nem fiatalosan. Öregesen köpött, szomorúan, erőtlenül. Homályosan felrémlett előtte valami asszonyféle, aki talán a felesége volt egykor, de nem gondolt rá komolyan. Az utóbbi években már nem gondolt soha semmire komolyan.

Öt óra volt.

Ezeket a szavakat nem szerette: betegség, halál, koporsó, sír, temetés. Nem szerette e szavakat, de a fogalmak, amiket e szavak jelöltek, ott bujkáltak emlékezetében és minduntalan ki-kitörtek, tudatosultak s ő megriasztva, hőkölve rántotta hátra fejét, mintha így menekülhetett volna előlük. Nem töprengett, nem gondolkozott éppen a lét és nemlét kérdésén, de tudta, hogy hovatovább letelik az ideje és félt a nagy elválástól. E tudatot és a hozzáfűződő félelmet azonban mesterséges ködbe burkolta magában s megvetette az életet, hogy a gyakorlatban annál jobban ragaszkodhassék hozzá. Most kissé valóban „berúgott" és a halál megjelent előtte. Világosan látta, egy sárga csontváz volt, ott állt a tér közepén, megmeredve a lendület egy mozzanatában, vágásra készen, ahogy ábrázolni szokás szinesnyomatu, képes naptárakban és jövendőmondókban. Ott állt a halál a kaszával és vigyorgott.

— No, — dünnyögte az öreg — no, hé . . .

Valami csiklandozta megint, mint amikor padtársai kevésszavú politizálását hallgatta, de nem mert nevetni. Gondolt valami olyat, hogy talán részeg vagy esetleg napszúrást kapott, de ugyanakkor azt is gondolta, hogy talán mégsem részeg és nem is kapott napszúrást.

Sokáig állt a halál a tér közepén, nagyon sokáig. Az öreg csak bámulta és közben azt figyelte, hogy ver-e még a szíve és a körmét nézegette, nem lila-e? De a szíve vert és a körme nem volt lila. Ebből tudta, hogy él.

Hét órakkor végre erőt vett magán, felállt és rogyadozó térddel elindult, keresztül a téren, egyenesen a halál felé. Ekkor eltűnt a halál. De végtelen szorongás maradt utána; fázott, mintha nem is meleg nyári este, hanem tél lett volna vagy legalább is hideg ősz, számára kellemetlen évszak. Kicsit szédült.

Mire hazaért a veje már otthon volt és vele egy barátja; politikai kérdésekről vitatkoztak a szobában és a marxizmust emlegették, amiről az öreg is tudott már annyit, amennyit tudni akart. Tény, hogy nem akart sokat tudni róla és még a jólelkű vője pulykamérge sem győzhette meg arról, hogy sorsának alakulása bármiféle kapcsolatban lehet a német államrenddel vagy mondjuk az indiai munkásmozgalommal. Az öreg, amint többször kinyilvánította, a maga részéről azon a véleményen volt, hogy nem lett volna szabadt meggyilkolni Tisza Pistát, még előbb Ferenc

Ferdinandot és akkor nem volna semmi baj. Marxizmus: az csak „egy olyan dolog." De most nem volt kedve résztvenni a vitában, nem is ment be a szobába, hanem csendesen ült az ágya szélén, egészen a vacsoráig.

Akkor távozott a veje barátja. A veje felmelegített paprikáskrumplit kapott; az öreg úgy vélte, hogy felismeri közte azokat a darabokat, amelyeket lánya finnyásan otthagyott délben; ezek a darabok valahogy jellegzetesek voltak. Közben megérkezett a kölyök is és akkor azok hárman szalonnáztak. Az öreg csak egy köcsög lefölözött tejből készült aludttejet vacsorázott, kerek bádogkanállal, nagy műgonddal. Az aludtejet szerette s ezt az örömöt nem sajnálta tőle senki, mert a lefölözött tej olcsó.

A legyek esti lakomára gyülekeztek és holmi alsóbbrendű lepkék is betántorogtak, esetlenül verdesve szárnyaikkal a lámpa körül. Ha véletlenül az asztalra zuhantak, a kölyök öklével agyonzúzta őket.

Vacsora után az asszony megint elkezdte:

— Mi lesz hát az órával?

Az öreg elsápadt, minden vére talán a lábába szaladt. Nem mert kereken nemet mondani, hisen most a veje is ott volt, a veje, végeredményben egy idegen ember, aki eltartotta s aki tulajdonképpen szemet vetett az órára.

— Mér? — kérdezte a vő. — Nem akarja idadni?

— Nem, nem akarja, — mondta az asszony élesen, tudtul adva, hogy nem apjával, hanem a férjével tart egy most kirobbanó ütközetben.

Ringyó, gondolta az öreg elkeseredetten, én neveltem fel és ilyen ringyó. S gyáván elhallgatott.

A kölyök, a borjú, kicsit még vigyorgott, szemtelenül, mintegy jelezve, az ő álláspontja világos: rongy öregembernek tartja a nagyapját, ha nem is mondja ki. Aztán lefeküdt a vackára, a földre, a tüzhely elé, rögtön elaludt és úgy szuszogott, olyan megindítóan, komolykodó, kerek ábrázattal, mintha a legkedvesebb kölyök volna a világon és nem olyan kis gazember, mint amilyen valójában volt. Az öreg torka összeszorult. Talán még szerette is ezt a kis vakarcsot.

— Egy öregembernek is legyen valamije, — szólt a vő elgondolkozva.

Kevés szót vesztegettek egymás érzelmeire, ennyi elég volt. Az asszony sem szólt többet, bár nem értette, hogy miért mond le a férje ilyen könnyen az óráról, egy vénség céltalan szeszélye kedvéért. A vő elővette a dohányosszelencét és gyakorlott ujjmozgással cigarettát sodort magának. Az öreg reszkető ajakkal nézte és bajusza együtt reszketett ajkával. Jó ember ez, gondolta, nagyon jó ember, mégis törődik velem, nem úgy, mint a feleségе, a hitvány. Csak tartsa meg a szelencét egészségben, megérdemli.

A vő beszélt valamit a munkájáról, a gyárról, ahol dolgozott és nem szólt közbe senki. A cigaretta végigégett és minden este ez volt a jel a lefekvésre. A veje meg a lánya bementek a szobába, hallatszott, hogy vetkőzödnek. Az öreg felakasztotta az

órát a szögre, ágya fölé és a lámpát eloltva maga is vetkőzni kezdett. Elég világos volt így, mesterséges fény nélkül is, mert a telihold besütött a nyitott konyhaajtón. Lefeküdt.

— India, — motyogta, ahogy ágyában forgolódva a szamárfészket csinálta — India, talán mégis . . .

Felfordult a szeme, amint tekintetével a feje felett függő órát kereste. Látta jól, mert besütött a hold. Nézte az órát és csücsörített, mintha most mingyárt fütyölni kezdene fiatalosan. De nem fütyült mégsem, nehogy zavarja azokat, ott, a szobában.

Így nézte, nézte vidáman az órát egész éjszaka, nézte felakadt szemmel még reggel is. A veje vette észre, amikor nagyokat ásítva és nyujtózkodva kijött a konyhába, hogy megmosakodjék reggeli előtt.

Csömöri József

Szürke nóta

Európában van ezer szürke ház,
és lakója is van, néhány százezer;
akik topognak ott, az udvaron,
s a nagy falon túl vakon suhan el

a nap, a hét, s az esztendők sora.
Ott topognak a kopogós kövön,
előttük fal és rács és lakat
és túl a zárakon a zárt közöny . . .

Van Európában ezer szürke ház,
hol az ablakot nem tárják szét soha
s tán Európának nincs is ablaka
s amint a sziklát Északon a moha

úgy lepi be a szürkeség a földet,
s a föld fölött a lelket, s az agyat.
Van Európában ezer szürke ház,
ahol sóhajtani is csak úgy szabad,

ahogy a kegyelmes káplár engedi:
Vigyázz! Egy-kettő! Most! Sóhajtani!
És más szint, mint szürkét, akármilyen színűt,
csak valami tarkát óhajtani

a szürke házban sohasem szabad
Még gyász-színű sötétet, feketét sem,
Mert káplár úr szerint, nincs ok a gyászra
és inkább meghí fürjös pitypalatykor

egy rózsaszínű vidám áldomásra . . .

GÁL LÁSZLÓ

Világgazdaság és világtörténelem

III.

A tőkés termelés egyenetlen fejlődéséből és az imperialista erőviszonyok szüntelen változásából származó politikai ellentétek és harcok története nem ide tartozik. Az imperializmus közgazdasági lényege szerint monopolisztikus kapitalizmus, amivel egyúttal az imperializmus történelmi helyzete is meghatározást nyert. A monopolvállalatoknak, mint a monopolisztikus tőkés állapot megszemélyesítőinek fejlődésével kapcsolatban négy főszempont emelhető ki:

Először: A monopolok (kartellek, szindikátusok, trösztök) a termelés összpontosításából a fejlődés magas fokán jöttek létre. Láttuk, milyen fontos a szerepük a világgazdaság felépítésében. E század elején döntő súlyba kerülnek a gazdasági rendszer korábbi képleteivel szemben. Bár legelőször a védvámrendszer mellett gazdálkodó államokban (Németország, Amerika) fejlődtek ki, valamivel később már a szabadkereskedelem alapján álló Angliában is tapasztalható az az alapvető változás, amit a termelés koncentrációjából származó monopolvállalatok felidéznek.

Másodszor: A monopolok a legfontosabb nyersanyagforrások megszerzésének és kihasználásának fokozottabb mértékéhez vezettek, különösen a kőszénbányászatban és a vasiparban. E nyersanyagforrások monopolisztikus birtoklása a nagytőke hatalmát korábban elképzelhetetlen módon megnövelte.

Harmadszor: A monopolok a bankokból nőttek ki. Ezek szerény közvetitői szerepükből a finánctőke monopolbirtokosaivá változtak át. Három-négy bank valamely fejlett nagyhatalom államában létrehozza a perszonáluniót a bank- és ipari tőke között és az ország tőkéinek, pénzbevételeinek milliárdjait néhány kézbe összpontosítja. A finánceplutokrácia, mely a modern polgári társadalom minden gazdasági és politikai intézménye körül sűrű hálót font, a monopolrendszer legfeltűnőbb jelensége.

Negyedszer: A monopólium a gyarmati politikából keletkezett. A gyarmati politikának számtalan régi motivumához a finánctőke még a nyersanyagforrásokért, a tőkekivitelért és a befolyás-területekért folytatott harcot fűzte. Igy a gyarmatokért, a föld felosztásáért, majd ujrafelosztásáért minden eddiginél élesebb harc indult meg. Hogy a monopól-tőke a tőkés termelési mód legtöbb ellentmondását mennyire kiélesítette, általánosan ismert tény.

Mind világosabban alakul ki a „tőkepénzes országok" tipusa, mind szemléletesebben mutatkoznak meg azok az áthidalhatatlan gazdasági nehézségek, melyek a munka termelőerejének magas és a társadalom fogyasztóerejének alacsony foka, a fejlett technikával járó „strukturális" munkanélküliség és egyéb okok következtében fennállanak. Mindezeknek a gazdasági nehézségeknek a

megoldása a tőkés termelési mód általános válsága miatt egyre leküzdhetetlenebb. A föld egyhatod részének, a Szovjetuniónak, mint nyersanyagforrásnak és vevőpiacnak a világkereskedelemből való kikapcsolódása, a tökéletes gépek által gyártott árútömegeknek az összeszűkült világpiacokon való elhelyezési nehézségei olyan helyzetet teremtettek, hogy a különböző nemzetek finánctőkéivel egybeforrott kormányzatok szükségszerűen háborús konfliktusba krülnek egymással. Egyik imperialista háború a másikat követi, melyek folyamán a szünetelő árútermeléstől és anyagpusztulástól várják a tőkés termelési mód haszonélvezői a maguk árúelhelyezési nehézségeinek „feloldását."

„A tőkés termelés valódi korlátja maga a tőke, az, hogy a tőke önértékesítése (szaporítása) a termelés kiindulási és végpontja, indoka és célja az, hogy a termelés csupán a tőke számára történő termelés, nem pedig fordítva, a termelőeszközök (a tőke) szolgálnak eszközül a termelők társadalmának folyton növekvő szükségletei tényleges kielégítéséhez."

Innét származik a termelés és a fogyasztás folytonos összeütközése és az az ellentmondás, hogy bár a tőkés termelési mód hivatása volna a termelőerők kifejlesztésével az egész emberiség szükségleteit kielégíteni, e hivatása betöltésére képtelen. A monopolkapitalizmus belső ellentmondásainak kiélesedése már a termelőerők továbbfejlesztését is lehetetlenné teszi és a tőke akkumulációjának mai igen magas fokán fellépett ellentmondásokat az imperializmus másképpen, mint háborúk útján képtelen kiküszöbölni.

*

Az elmondottak konkrét szemléltetése céljából példaképpen vegyük azt a területet, amelyen a világ összes tőkés nagyhatalmai egymás között, mint vevőpiacon békésen megosztozni igyekeztek, s nézzük közelebbről, hogy ez a békés osztozkodás milyen mértékben sikerült. A szóbanforgó terület, mely a világ lakosságának körülbelül negyedrészét teszi: Kína.

Aligha találhatnánk az imperialista ellentétek kirivóbb példáját annál a folyamatnál, mely a mai Kína területén lejátszódik a nagyhatalmak között. Világosan észlelhető itt, hogy a hatalmak egymással szemben elfoglalt álláspontja döntő mértékben függ finánctőkéik árú- és tőkeexport lehetőségétől, valamint nyersanyagproblémáitól.

Kína lakossága mintegy 460 millió fő, ami körülbelül annyi, mint egész Európa lakossága, területe pedig eléri Európa nagyságát. Az országban élő külföldiek száma nem egészen félmillió, ennek is fele japán. Területének csak 15 százaléka művelt, de a gazdálkodás az öntöző csatorna-rendszer következtében fejlett. A lakosság nyolcvan százaléka földmívelő. Az állattenyésztés jelentéktelen, miután a lakosság jórészt növényevő. A szénkészlet az összes földi szén egynegyede. A termelés jelenleg kb. évi 20 millió tonna. Intenzív termelés esetén azonban ennek sokszorosát fel-

színre hozná. Kína vasércbirtoka kb. 700 millió tonna, ebből azonban 1928-ban még csak félmillió tonnát termeltek ki. Antimontermelése az egész világon első.

Vasútvonalai közül a legfontosabbak: a Peking—Mukdeni, a Peking—Hankaui, a Sanghai—Nankingi, a Tiencsin—Pukai és a Peking—Suiuani, stb. vonalak. A hosszuk 12—13.000 km. (A hasonló kiterjedésű Egyesült Államok vasútvonalainak hossza meghaladja a 400.000 km.-t!) A vasúthálózat e kezdetleges állapota is megnehezíti a fogyasztópiacot kereső nagyhatalmak árúelhelyezési törekvéseit. E vasútvonalak folytonosságát a megszálló japán csapatok már megszakították, kivéve a Jünan-indokínai vonalat. Ez utóbbin bonyolíthatják le a nyugati nagyhatalmak fegyverüzleteiket. A japán csapatok ettől a vasúttól még messze állnak és csak alkalmilag ledobott repülőbombákkal jelzik a japán-francia imperialista ellentétek fennállását.

Kína öt leghatalmasabb vasbányája már a japán-kínai háború előtt is a japán tőke kezében volt. A kőszén kitermelésére Japán nem reflektált, minthogy kőszén a saját területén is akad. Feltehető tehát, hogy Japán Kína ellen elsősorban nem nyersanyagkérdések miatt indított háborút. Hatalmas tempóban fejlődő iparai számára kell a kínai fogyasztópiac jórésze. Ennek birtokbavételét azonban gátolták a 12 különböző hatalmakkal kötött és időről-időre megújított nemzeközi megállapodások. E szerződések tették lehetővé az összes résztvevő hatalmak Kínával való külkereskedelmét a „nyitott kapu" elve alapján 5 százalékos be- és kiviteli vám mellett. Az így biztosított kereskedelem védelmét katonasággal megerősített koncessziós területek biztosították a legnagyobb kikötővárosok (Tiencsin, Sanghai, Kanton, stb.) körzetében.

Japán agresszióját így a következő körülmények magyarázzák. A japán textilipar, nevezetesen a Mitsui és Mitsubisi konszernek pamutanyagtermelése a legutóbbi időben óriási módon fellendült. Míg 1913-ban a japán pamutfonal termelés az angolnak csupán 10 százalékát tette, ez az arány 1935-ig 25 százalékra emelkedett. Japán pamutárú exportjának viszont Anglia és Amerika textilkonszernjei útját állták. Ha figyelembe vesszük, hogy Kína a világ harmadik legnagyobb gyapottermelője (az USA 3 millió 900 ezer, Brit-India 900 ezer, Kína 380 ezer tonnát termel), akkor érthető a japán finánctőke támadó kedve, mellyel egy csapásra óhajtja megoldani a textilnyersanyag kérdését és piacszükségletét. A „nyitott kapu" elve mellett azonban ez csak erőszak útján valósítható meg. A belső gazdasági bajok nyomása alatt ugyanis Japán nem várhatta be a békés fejlődést, amíg a kínai külkereskedelemből és tőkeexportból a számára szükséges rész fokozatosan biztosítást nyer.

A Kínában működő idegen vállalatok számaránya szerint (angol 1914-ben 202, 1921-ben 215; — amerikai 1914-ben 71, 1921-ben 216; — japán 1914-ben 117, 1921-ben 1125) ugyan Japán tőkeexportja békés módszerek mellett is jelentősen növekedett, kül-

kereskedelmi forgalma azonban már nem ily mértékben nőtt, mint a következő táblázat mutatja:

	1924	1925	1932
Egyesült Államok	15.6%	16 %	18 %
Japán	23.5%	27.4%	29 %
Anglia	35.4%	22.1%	21.6%

Japán agresszióját azonban nemcsak az angol és amerikai imperialista versengés kiküszöbölésének vágya idézte elő. Utóbbi időben a kínai nagytőke is mindjobban akkumulálódott. A Csangkaisek-Kung csoport már több tiencsini, sanghaji és kantoni textil- és másfajta gyár tulajdonát megszerezte és több bank irányításában is növekvő befolyást nyert. Következésképp már arról is szó van, hogy a kínai tulajdonban lévő gyárak által termelt értéktöbblet ne a kínai Kung tőkecsoport, hanem a Mitsui konszern birtokába jusson.

Mindaddig, míg Japán imperialista törekvéseit csak tőkeexport vállalat-alapítás és árúverseny révén törekedett megvalósítani, a kínai kormány, — azaz a kínai finánctőke — japánbarát politikát folytatott és nem avatkozott a nagyhatalmak versengésébe. Amint azonban Japán, társadalma fogyasztóerejének nagyfokú csökkenése miatt a fejlődő ipara által termelt cikkekből mind többet kényszerült külföldön elhelyezni s a tőke akkumulációja következtében a profitráta mind erősebben csökkent, a japán finánctőke igényt emelt a Kínában termelt értéktöbbletre is — és megindította háborúját. Ezzel a háborúval tehát Japán a maga finánctőkéje számára először a kínai nyersanyagok (acél, kőszén, pamut) abszolut birtoklását, azután a kínai ipari centrumokban termelt összes értéktöbblet elsajátítását, végül az imperialista nagyhatalmak árú- és tőkeexportja útján támasztott versenynek a közlekedési eszközök és utak birtokbavétele által való csökkentését vagy megszüntetését kívánja elérni.

Ez utóbbi körülmény a japán-kínai imperialista háborús ellentéteken kívül az angol-japán és amerikai-japán ellentéteket is kiélezi. Bár eddig Anglia vett részt nagyobb mértékben Kína külkereskedelmében, a mai háborúban való elfoglaltsága és korlátozott ipari termelése következtében jelenleg kevésbé érzi a másik oldalról felfokozott verseny súlyosságát. Másrészt Anglia és Japán finánctőkéinek oly messzenyúló gazdasági érdekei kerültek itt összeütközésbe, hogy az ellentét akut kiélesedésének bekövetkezése kiszámíthatatlan. Az ilyen változás persze különböző politikai, stratégiai és egyéb szempontoktól függ. Attól pl., hogy a Szovjetunió Kínával, Japánnal és Angliával szemben minő külpolitikai álláspontra helyezkedik, avagy hogy a most folyó háború mily mértékben veszi Angliát igénybe. Kétségtelenül: a fejlett angol ipar számára a hatalmas kínai vásárlópiac jelentősége minden körülmények között nagy, annál is inkább, mert még a jelenlegi háború alatt is Angliában igen számottevő a „strukturális" munkanélküliség.

Még súlyosabb a helyzet ebből a szempontból az Egyesült Államokban. Itt a strukturális munkanélküliség majdnem változatlanul magas. A tízmillióra tehető munkanélkülit csak úgy lehet elhelyezni, ha a trösztök üzemeiket teljes mértékben foglalkoztatják, sőt kibővítik. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha van megfelelő fogyasztópiac. Kína, mely behozatala 14 százalékát az Egyesült Államokból szerzi, a korábbi békés, de intenziv angol és japán verseny ellenére is jelentős elhelyezési terület. Ennek a helyzetnek a fenntartását azonban a japán és kínai imperializmus összecsapása akadályozza. Japán tehát Kína elleni háborúja az Egyesült Államok életfeltételeit alapjában veszélyezteti. A nyugateurópai hatalmaknak szállított hadianyag nem nyújt annyi foglalkoztatást az USA ipara számára, hogy ez a kínai piac elvesztését pótolni tudná. Innen a jelenleg Amerika és Japán közötti éles ellentét. Ezért bontotta fel Amerika Japánnal kötött kereskedelmi szerződését. Minthogy azonban Japán az amerikai nyersanyagot és készárúcikkeket nehezen tudja nélkülözni s iparcikkeinek is jelentős piaca az Egyesült Államok, ezért olyan nagy X. még, hogy ez a sokoldalú és kiküszöbölhetetlen ellentét a két állam között hogyan alakul a közel jövőben.

A kínai vonatkozások beható ismertetésével természetesen nem foglalkozhattunk, ám a Kínában végbemenő gazdasági, politikai és fegyveres összeütközések körülményei már az elmondottak nyomán is eléggé bizonyítják, hogy a tőkés termelési mód mai fejlettségi fokán felmerülő gazdasági nehézségeket a nagyhatalmak már csak fegyveresen tudják elodázni. Az ellentétek természeti törvényként jutnak érvényre és mindazok az elképzelések, amelyek ezeket a problémákat „kölcsönös jóakarattal" (ultraimperializmussal, Páneurópával, stb.) óhajtják megoldani, a valóságos összefüggések fel nem ismerésén vagy azok elpalástolásán alapulnak.

NAGY GÁBOR

A szt. barbarai halászok

Regény. Irta Anna Seghers. (4)

III.

Kevéssel husvét után felvonták a zsalukat a rakodópart és a piactér egyes házain, a kocsmaajtó felett ujonnan aranyozták szent Barbara tornyocskáját, a rakodóházak megnyiltak s várták a gőzösöket, melyek télen át kerültek egyet Sebastian felé. Munkások érkeztek, a vállalat tisztviselői és kereskedők állítottak be. Megérkeztek a kapitányok is, megadták az első utasitásokat az elszerződött embereknek. Télen át ott tanyáztak családjaikkal együtt Port Sebastian egyik elővárosában mindazok, akiket a vállalat szerződtetett. A kikötőben és a hajókon most is dolgoztak, mint minden tavasszal. S mint minden tavasszal, most is felkészültek a nagy vásárra, a rakodópart s a móló közti térségen: a nagy ünnepre, amikor a halászok

eltékozolják pálinkára, táncra és szerencsejátékra az előleget, mint ezt a fiatal Bredel ősszel megjegyezte.

Már pünkösd is közeledett. A sátrakat még nem verték le, csak ládák és deszkák sorakoztak s néhol cukor, bádog és papírcsomók körvonalai mutatkoztak, vad, esztelen boldogság rendkívüli kellékei, amilyen valószínűleg utoljára és kizárólagosan St. Barbarában kerül csak kiosztásra.

Végre kifeszítették a sátortetőket, a rudakon vörös és *zöld nyereménytárgyak* izzottak, a körhinta lovai mereven hegyezték füleiket, megkattantak az első ütemek, zene csörrent meg, rekedten és tébolyodottan a boldogságtól.

Az emberek összerezzentek, megtisztálkodtak és ünneplőt öltöttek, lesiettek a térre, kiéhezetten és szomjasan ilyen nagy falás boldogságra. Kedennek is megérkezett, a céllövő-bódé előtt állapodott meg, itt is ízes falatok lógtak, sárga és piros nyereménytárgyak s Kedennek ólomszemöldjei megolvadtak. Először mosolyogva emelte vállához a fegyvert, célzott, ki tudja, talán mindjárt őrölni kezd tiszteletére a bádog-malom — a fegyver eldördült —, de nem kezdett őrölni semmi, Kedennek szemöldjei megmerevedtek. És Kedennek felesége, aki megint lapos volt, mint a deszka, elódalgott a bódék előtt, megállott egyik asztalnál, órák, virágcserepek és vázák sorakoztak itt, karikával kellett célbadobni ezekre s különösebb szerencse nélkül is, egyetlen karikával szert tehetett az ember ilyen pompás, csillogó holmira; nyugtalanul megérintette könyökével a férfi karját, egyszerre három, vagy hat karikát lehetett vásárolni, ezeket aztán karjára fűzte a pályázó s egyenként célzott velük. Halkan könyörgött, de Kedennek nem hallotta könyörgését, vagy nem akarta hallani, odébbmentek, az asszony arca elsárgult s keskenyebbre fonynyadt, torkából haragos, panaszos, vinnyogó hang tört elő.

Este zöld és piros sugárral csorgatott fényeket egy elhaladó gőzös a tengerbe. Az öböl is csöpögtetett néhány fénypöttyöt a vízbe. A víz apróra törte e fényeket s elusztatta messzire, talán a nyilt tenger felé, mint a falvak és hajók egyéb hulladékát, északnak, vagy délnek, valahová.

*

Mária a mólon őgyelgett két barátnőjével, akik a szigetről érkeztek a pünkösdi ünnepségre. Fiúk oldalogtak körülöttük s végül is elcsalták a két leányt. Ideje lesz már munkábaállni, gondolta Mária, megkerülte a sokadalmat, a kör közepén keringett a forgóhinta, Mária tánclépésben ment odébb.

Egyik a Bredelek közül, fiatal hajósmester, aki éjszaka a kocsmában aludt — mert szokás volt, hogy a társaság indulás előtt idekküldött valakit Sebastianból — gusztust kapott a nagy vigasság tanka fényeire s maga is a mólon ténfergett. „Ez aztán jól kiszáradt!" gondolta s követni kezdte a leányt. Mária minden lépésnél visszafordult s riszálta magát. A fiatal Bredel melléje szegődött. Ugyanabból a fajtából volt, mint mindenki a vidéken, magas és erőteljes kamasz, álla és pofacsontjai hosszúkás háromszöget mutattak. A

lány sietni kezdett, felértek a keskeny, meredek útra a kunyhók között, a fiatal Bredel karonfogta és suttogni kezdett, Mária nem felelt, de még jobban sietett, a fiatal Bredel megismételte ajánlatát, Mária nevetett és szemébe nézett, jókedvű szemeiben két apró, merev fényecske világított, ez tetszett Bredelnek, úgy érezte, hogy a leány jószívvel van hozzá. Most már elhagyták a kunyhókat, a sivár út a fensíkon át vezetett, lenn a mélyben a tenger és semmi egyéb, felettük az ég, napszaka és éjszaka között s fáradtan, hasasan lógott telítve a sok esővel. Mária nekiiramodott, így loholtak egymás mellett. Bredel egyenesen előre kémlelt, megpillantotta az út végében a kocsmát. Itt kuksolt a kocsma, a nedvesség csurgott falairól, ablakai világítottak, mint egy fényes szempár. Bredel fényre és melegre vágyott, most megérkeztek, Mária belökte az ajtót. De ami odabenn fogadta őket, az nem volt fény, se meleg; a mennyezetről pislogó lámpa lógott, néhány alak heverészett a padokon s az asztalok mögött, talán többen is lehettek, mint első pillantásra gondolta. Mária el akart osonni mellette, erre magához tért, haragosan megmarkolta a leány karját. A lány nevetve tolta el magától térdeivel, aztán abbahagyta a nevetést s dühtől remegve pattant fel:

— „Pusztulj haza, Bredel, hallod, fogjál magadnak egyet a városi legyecskék közül, akik minden ganéjra rászállnak."

Köröskörül vihogtak, csak most vette észre, milyen sokan vannak, csak most ébredt fel egészen, azt az átható szagot érezte, amit gyerekkorától ismert, Sebastianban és St. Barbarában, a hajókon és a kikötőkben, mindenfelé ez a szag terjengett, csak hígabban, mint itt, mintha innen, ebből a söntésből indulna útjára ez a szag. Oly heves undor fogta el, hogy sarkonfordult. De ebben a pillanatban felnyílt az ajtó, St. Barbarából érkezett valaki, meghökkent, mikor észrevette Bredelt s rögtön háttal állott az ajtónak, keze a kilincsen. Ez volt Nyk, kicsi és szikár és hosszú, egymásbafonódott karjairól, melyek a gummiszalagok titkos rugalmasságára emlékeztettek, senki nem tételezte volna fel a bennük feszülő konok erőt.

Bredel rögtön tudta, hogy ez az ember akar valamit tőle. Iparkodott nem venni észre, elbámult fölötte az ablak felé, két nagyobb s feljebb két kis négyszögben ég és tenger derengtek az ablakon át, az éjszaka még távolabb rémlett, mint odalenn a vásártéren. S halványsárga színe volt mindennek. „Te vagy az, aki ősszel azt mondta, hogy nem kellene éhezni a halászoknak, ha nem pucolnák el az előleget az ünnepnapon?" Bredel üde fiatal arca eltorzult a megvetéstől. Nem is felelt, csak kibámult az ablakon. Nyk reámeredt, e pillanatban ő is ugyanezt látta, mint Bredel, a fiatal Bredel pupillái egész piciben visszatükrözték a víz és az ég halványsárga négyszögeit, ezt bámulta Nyk is. A halász egy lépést tett felé, miro Bredel hirtelen kétségbeeséssel odavetette, hogy nem ő mondta, hanem egy másik. „Mert olyan átkozottul hasonlítsz reá" — felelte Nyk, meglóbálta karját és öklét, mint egy parittyába kötött ólomnehezéket, Bredel vállára ejtette. Bredel megtántorodott. De Nyk, aki nem mozdult helyéről s csak hosszú karjával dolgozott, mégegyszer lesujtott, és mégegyszer. Bredel összeesett s közben makacsul ismételte: „Nem

én voltam, aki azt mondta, hanem egy másik."

A pillanattól, hogy Nyk belépett az ajtón, elcsendesedett a szoba. Később is csendben maradtak még egy ideig. A kocsmáros végül az asztalra kapaszkodott és felcsavarta a lámpát. Az árnyalattal világosabb fényben ott hevert a fiatal Bredel a padlón, mellét és halántékát érték az ütések, s kissé vérzett is. Nyk, mint aki elvégezte dolgát, békésen egymásba fonta karjait, odalépett hozzá s a padlón heverő Bredelt ugyanolyan megvesztegethetetlen pillantással mustrálta, mint az előbb, mikor még szemközt állott vele. Aztán újból nekidült az ajtónak.

*

A fejek között, melyeket a fiatal Bredel elmosódottan észlelt csak a homályban, felmerült Hull arca is. Bredel nem tudhatta, hogy ül mögötte a homályban valaki, s legalább olyan feszültséggel lesi a fejleményeket, mint maga Bredel, akinek bőrére ment a dolog. Nemcsak az utolsó tíz percben, már hetek óta lesben állott Hull. Lehetetlen még tovább várni, gondolta. Mikor a fiatal Bredel a söntésbe lépett, rögtön észrevette. Aztán megérkezett Nyk, közeledett egy lépést, felemelte karját, s Hull tudta, itt a pillanat, rögtön utána leszünk, kicsattanó örömet érzett megkönnyebbülést.

Feltápászkodott s odaállt a fény sugárkörébe. „Emeljétek fel!" — mondta. Nyk vonakodva hajolt le, mintha parancsot kapott volna, de félrelökte valaki s csípőben megmarkolta a fiatal Bredelt. Ketten markolták meg, vállaikra emelték s elindultak. A többiek lassan mentek utánuk, tucatnyian lehettek. A kunyhók közé érkeztek, senki nem maradt ma odahaza, s itt szabadban most sem borult még igazi éjszaka, meg lehetett különböztetni az ablakfélfákat, a kúpokat és kereszteket. Mikor a kanyarodóhoz értek, lenn a mélyben megpillantották a rakodópart egy kivágását, telehintve színes fényekkel, s lövések kattogását is hallották a céllövő bódé felől.

Hull közvetlenül Nyk mögött lépkedett. Nyk szikár, hanyagtartású hátáról lekalimpáltak a fiatal Bredel lábszárai s Hull vállát verdesték. Fűzőscipőket viselt, s a cipősarkok ismeretlen anyagból készültek, amilyet Hull sohasem látott. Önkéntelenül is a rakodópart felé füleltek valamennyien.

Lenn az úton Kedennek jött szemközt. Kedennek felfigyelt, hazaküldte az asszonyt és hozzájuk szegődött. Átmentek a piactéren. Megálltak az irodák előtt, de itt már sötétség borult mindenre. Csak a kocsma ablakai világítottak, tetőtől a padlóig, odabenn sereglett most össze minden alkalmazott, hivatalnok és kereskedő, akik ezidőtájt St. Barbarában tartózkodtak. Az ajtó előtt álltak egy ideig, aztán az egyik, megunva a várakozást, belökte az ajtót, néhányan nyomába tódultak. Odabenn éles hang érdeklődött, mi ujság? Nyk lassan leengedte vállairól a fiatal Bredelt. Egyik alkalmazott kisietett hozzájuk. A halászok odaszóltak neki, hogy hívasson át embereket a hajógazdaságból. Nyk leemelte most társa válláról a fiatal Bredel törzsét. „Ez nem tetszik nekünk, küldjetek egy másikat" — mondta. (Később azt állították, hogy Nyk vigyorgott e szavaknál, de ez nem

igaz. Ellenkezőleg, bosszús hangon beszélt.) „Küldjetek egy másikat!" — kiáltotta Nyk társa. — „Háromötöd résztesedést akarunk, s a kiló hét fillér."

A fiatal Bredelt becipelték a házba. Aztán bezárták az ajtókat s leeresztették a zsalúkat. „Háromötöd részt!" — kiáltották a halászok. Kezdetben össze-vissza kiabáltak, de később már rendszeresebben, egyenletesen. Az ordításból Kedennek hangja vált elő legélesebben. Mellkasából hatalmasan, megerőltetés nélkül harsogott fel a hang. A halászok csodálkoztak is, fogalmuk sem volt eddig Kedennek hangjának képességeiről. Hull még mindig Nyk mögött állott. Közben teljesen besötétedett, most már Bredel cipősarkait sem vette volna észre az orra előtt. Ő is ordítozott. Néhány fiatalember, akik a vásár peremén ódalogtak, meghallotta a kiáltozást s odasiettek a térre. A csapat pillanatok alatt sűrűsödött.

A vásártér kiürült. Ordításaik rövid, egyenletes időközökben robbantak a bezárt ház felé. A teret feketére festette a tömeg. Férfiak és nők ordítoztak keresztül-kasul és vinnyogtak. Hull fejében megvillant, hogy most kellene kezdeni valamit. Megtorpant az ijedtségtől. Szivesebben időzött volna el most észrevétlenül a többiek között. Nyk hátára kapaszkodott fel. Rögtön körbeállták, Hull térdeivel átfogta Nyk nyakát. Beszélni kezdett. Azt ismételte, amit már elmondott a gyűlésen is: nem szabad tengerre engedni egyetlen hajót sem, együtt kell maradni. Az emberek tökéletes csendben hallgatták. Egyetlen vágy élt most valamennyiükben: ezeket a szavakat akarták hallani, éppen ezeket. Hull se vágyott másra, csak ismételni e szavakat, végeszakadatlanul. Hull hangja nem harsogott olyan öblösen, mint például Kedennek hangja. De aki hallgatta, az izgatott lett, s reményt keltett mindenkiben. Még Hull is reménykedni kezdett tulajdon hangja hallatára. Ugy rémlett, mintha ő is odalenn szorongana az emberek között s izgatottan bámulná az alakot, aki felkapaszkodott Nyk vállaira, és onnan szónokol most, mámorosan és gondtalanul, s nem is gondol reá, mi lesz a vége.

Ezen a napon este András a szobában üldögélt, a lámpás alatt, mely vékony dróton függött a mennyezetről s ide-oda himbált, mintha hajókabin tetőzetéről lógna le. Tél vége felé megbetegedtek a gyermekek. Ami az ujszülöttet illeti, valóságos csodaszámba ment volna, ha Kedennek feleségének szikkadt melleiből életet tud szopni. Ez a csoda természetesen el is maradt. A gyermek már most is ellenszenvesen hasonlított anyjára, sárgán és ráncosan pislogott fehér főkötőjében. Bár nem volt különösebb oka reá, hiszen nem is kedvelte módfelett, András eltökélte, hogy ezt a gyermeket minden körülmények között megmenti az életnek. Mindjárt kezdetben, a legkínosabb hetekben, mikor a juhok teje elapadt, rendkivüli élelmiszereket talált ki a gyermek számára. A csecsemő minden hónapban közel járt a halálhoz, s András ilyenkor megkettőzte makacsságát és káröröm félét érzett a családdal szemben, mikor az általánosan várt

katasztrófa nem következett be.

Kedennek felesége szenvedélyesen vágyakozott ma este a vásárra, megkérték Andrást, maradjon odahaza, első este amúgy sem érdekes még a sokadalom, másnap kezdődik csak az igazi parádé. András már órák óta leste rosszkedvűen érkezésüket. Sokszoros gyalázatnak érezte mindezt, először is, hogy joguk volt reáparancsolni és a kuckóba ültetni, s aztán, hogy engedelmeskedett. Látott egy leányt, aki St. Blé-ből érkezett, gömbölyű, barna leány, utána akart nézni, mert a biztos szerető nem rossz dolog. Most itt kuksolt. Igaz, hogy a nagy cécó csak másnap kezdődik, de már ma is sok érdekeset mulaszt, mindörökre elmulasztotta a ma esti látnivalókat, kell is a cécó ezeknek az öregeknek, nincs-e több joga hozzá neki, a fiatalnak? Várt, figyelt. Lépések döcögtek az úton lefelé. Valószínűleg a kocsmázók léptei, akik csak későn szánták rá magukat, hogy részt vegyenek a mulatságban. A léptei elhaltak, s András magányosan s ingerülten maradt egyedül. Közben beköszöntött az éjszaka, s András elámult, hogy Kedennekéknek még semmi hírük, ezeknek semmi nem elég, gyűlölködéssel gondolt most reájuk. Kiállott az ajtó elé, s ekkor vette csak észre, hogy lenn a rakodópart már elcsendesedett, csak a piactér felől visszhangzott különös lárma, figyelt, mi lehet ez? Sejtette, mi történik odalenn. Csaknem kétségbeesett. Éppen ő mulasztotta el a dolog kezdetét, éppen ő, akinek legtöbb volt hozzá a köze. Hull jutott eszébe, az biztosan odalenn ágál most, de neki sem jutott eszébe felüzenni Andrásért. Visszament a szobába. Gyűlölte a tetőt feje felett, a beteg, alvó gyermekeket, akiket őrizni kell odahaza a szobában. Megint kiment a ház elé, végre megpillantott egy árnyat a sarkon. Kedennek felesége érkezett. Biccentettek, rögtön odébbsietett.

Már véget is ért minden, mire leért a piacra, a tömeg szétszóródott. Tanácstalanul és éhesen állott a nagy, fehér tér közepén. A sötét ház pislogott, csak a leeresztett zsalúk résein át, mint aki alvást színlel. András eszeveszetten kezdett vágyakozni fény és öröm után. Sarkon fordult, felsietett a domboldalra. Odafenn közben zsufolásig megtelt a söntés. A hangok ide-oda rebbentek a homályban, majd kimerülten hallgattak el néha. Késő éjszakára járt az idő. András már a küszöbön megfeledkezett bánatáról. Itt megtalált mindent, amire vágyott, világosságot, barátokat. Elvegyült közöttük és hallgatta őket. Holnap reggel tehát ujabb előleget követelnek a halászok. Majd valamennyien vonakodnak elszegődni a régi bérfeltételek mellett. Gyermekes, izgatott örömet érzett, mintha végre, végre, nagy ünnepségre készülnének. Ez az ünnep teszi majd fel a koronát mindenre, ami eddig történt. András csendesen ült helyén. Feje egyre inkább balfelé csuklott, végül is megpihent szomszédja vállán. Ezt az embert még a „Veroniká"-ról ismerte, szikár, mogorva alak. De most örült neki. Végre nekidurálta magát és felállt. Óriási kedve kerekedett torkonragadni valakit. Az éjszakát persze Máriánál töltötte. A lépcső előtt fiatal kölyökkel ütközött össze. Szitkozódtak, egymásnak estek. András nem erőltette meg különösebben magát,

mikor leteperte a fiút. Nevetnie kellett, hogy akad valaki, aki ilyen események előestéjén útjába mer állani. Mária rövidesen ki akarta tenni a szűrét, de a fiú nem engedelmeskedett.

Már reggeledett, mikor végigsietett a rakodóparton. A valóság még különb lesz talán, mint ahogy elképzelte. Oly könnyedén járt, oly könnyű volt a feje. Máriánál kissé túlzásba vitte ma éjjel. zsebében néhány fillér csörgött csak. de rögtön az első célzással eltalálta a malmot, három potyalövést jelent. ha a malom őrölni kezd; a karikák könnyedén rebbentek el kezéből s a nyereménytárgyak köré borultak; végül kapott valamilyen mulatságos réztárgyat, odaajándékozta a lánynak, akit ebben az évben szeretőnek szemelt ki. barna és kerek lány volt ez, mint egy dió, a szaga is olyan, de most nem ért rá foglalkozni vele. talán. mert éjszaka jóllakott a szerelemmel. Mindenkit ugyanez az izgalom töltött el közelében, mint őt, Fel és alá loholtak. célbalőttek s összeráncolt homlokkal játszadoztak. Híre kelt, hogy nagy dolgok készülnek odalenn Barbarában. küldöttek jártak Sebastian és Barbara között. várták a választ. Most érkezett megint egy tucat ember a fogadó elé s ordítoztak: „Háromötöd részt!" Eszébe jutott. hogy már három napja nem látta Kedenneket. Most ő is felrohant a térre, a tömeg felszaporodott közben. Már messziről észrevette Kedenneket, kihallotta hangját az ordításból, rögtön tudta, hogy ez a hang csak Kedenneké lehet, s csodálkozott. Este megint fény szivárgott a rakodópartról a vízbe. András, aki évszámra nem látott másféle fényt, mint amilyen a hajókabin, vagy Kedennekék szobája, vagy a söntés mennyezetéről himbál, boldogan és zavarodottan loholt most fel és alá, arcát és hátát vörös és zöld foltokkal fröcskölte be a fény. Egész idő alatt egy bizonyos ponton, bordái között érezte az örömet; szinte fájt, oly nyilaló volt ez az öröm.

*

Rákövetkező reggel értesítették a halászok a „Veronika" kapitányát, hogy nem szállnak hajóra. Egyeidejűleg nyilatkozott a többi hajó legénysége is. Az „Ursula" parancsnoka Adrian Six volt. Emberei között akadt három-négy egykorú fiatal fiú, ezek zajongtak a leghangosabban. Adrian hajója mindig zsongott a civódástól s elégedetlenségtől, mintha a túlságosan hosszúnyakú, elfogódott külsejű kapitány terjesztené az unalom és mogorvaság csíráit. A legénység már előre örült, milyen mogorva és zavarodott arcot vág majd ezen a napon Adrián. De nem telt sok örömük benne. Ugy látszik, Adrian régen várta már ezt a bejelentést. Nyugodtan s megértően felelte, hogy a határozatot továbbítani fogja; ami az ő személyét illeti, hajlandó a maga részesedését a legénység bérmozgalmával egyidejűleg rendeztetni. A halászok alapjában sajnálták is kissé, hogy nem rakhatták el Sixet, mint például a „Marie Farére" öreg parancsnokát. Six ezen a napon is mogorva maradt és unalmas.

A kikötő külső képe ma is úgy festett, mint általában a hajók indulásának napján. A környék falvaiból ma is beállítottak asszo-

nyok és gyermekek, hogy a férfiakat fedélzetre kisérjék. Ugy számították, hogy két nap mulva indulhatnak a hajók. Az egyes hajók személyzete kis csoportokban állongott, s követeléseik feltételeit vitatták. A nyugati szél az asszonyok arcához szorította a főkötők csücskeit, künn a tengeren vissafésülte a hullámok taréját s gondolataikat továbbterelte szavaik mögül, messze túl az öblön. Általános volt a vélemény, hogy legkésőbb két nap mulva az új bérfeltételek mellett szállhatnak már tengerre. A többiek, akik a határmögötti falvakban élnek, rákövetkező évben követik majd példájukat.

Délután hirdetményt függesztettek ki St. Barbarában, mely felszólította az egyes hajók legénységét; hogy válasszanak bizalmi embereket, minden hajó legénysége egyet, s küldjék el őket tárgyalni a hajóstársaság irodájába. A halászok gyűlést hívtak össze, s hamarosan mgválasztották követeiket, vita nélkül. Az iroda ajtaja előtt gyülekeztek. A megválasztottak beléptek az irodába. A hajóstársaság egyik idős alkalmazottját küldte ide, pápaszemes idegen embert. A hivatalnok felállott pultja mögül, s udvariasan és oly halkan kezdett beszélni, hogy valamennyien szorosan körülállták s tökéletes némaságban kellett fülelniök, ha meg akarták érteni szavát. A Bredel-féle Egyesült Hajóstársaságok hajlandók tárgyalásokat kezdeni a halászokkal, mondotta. A fiatal Bredel esete arra kényszeríti a társaságot, hogy ne küldjön külön megbízottat St. Barbarába. De közben a környékbeli falvak halászai térjenek haza, mert a sebastiani megegyezés s a hajók indulása időpontjáig néhány nap is eltelhet még.

A követek visszatértek társaikhoz s megbeszélték a választ. Egyesek úgy vélekedtek, hogy helyes lenne gyűlést tartani odafenn s megkérdezni Hull véleményét, de a zöme rögtön választani akart, nehogy elaludjon a dolog. Három embert választottak ki, akik még az esti gőzössel elutattak a szigetre és onnan Sebastianba. A következő napokban a halászok egy része elhagyta St. Barbarát, s egyidőre megint elcsendesedett a vidék.

*

A két férfi csaknem szemrehányásnak érezte a híg levest, mely Kedennekék asztalán párolgott. A kunyhók mögött most nyugodott le a nap s piros foltokat mázolt a gyermekek homlokára, a falra és a padlóra. A csecsemő aludt, A nagy csendben csak a kanalak csörömpöltek. Kedennek az előbb szomszédjával, Bruykkal baktatott haza, Bruyk meg is jegyezte: „Az ilyesmi mindig nagyszerűen kezdődik és rossz a vége. Port Sebastian? Fenét. Várd csak ki, mi marad az egészből télire.“ Kedennek hirtelen megtorpant és hangosan felnevetett. Bruyk összerázkódott. Nem is beszéltek tovább egy szót sem, némán mentek haza. Még asztalnál ültek, egyszerre csak felpattant András a székről. Egyidejűleg kopogtak, Hull érkezett meg. Kedennek felesége a tányérok fölé hajolt, a gyerekek Hullt bámulták, mint az ujkaput, s András mereven figyelte Kedenneket. Hogy leülhet-e egy percre, kérdezte Hull. Étellel kínálták — a fazék alján löttyedt még egy kevés leves —, de nem akarta elfogadni. Végül is Kedennek szólt reá durván, hogy egyen. Erre aztán evett. Nem al-

hatna-e itt, kérdezte Hull. S mikor mind megbámulták, hozzátette: „Nem jó most, ha mindig odafenn kuksolok már tudják, hogy itt vagyok, nem vagyunk többé magunk között, azért gondoltam, talán hozzátok szállhatnék egyidőre." — „Miért ne?" — felelte Kedennek.

A gyerekek merev áhítattal csodálták Hullt, ez volt hát ő, az idegen, aki messziről érkezett, a vendég. András oldalról pislogott feléje, szemei ragyogtak, végre itt ül köztünk, gondolta. S bár Kedennek mereven Hullra szegezte tekintetét, mégis úgy érezte Hull, mintha a házigazda elnézne felette, valamilyen pontot bámulna a vendég feje felett. Pedig szó sem volt ilyesmiről. Kedennek csak arra gondolt, hogy itt ül hát mégis nálam, itt ül az asztalomnál Kedennek feleségc gyanakodva szemlélte Hull zekéjét.

A gyerekek a szülőkhöz feküdtek, András a padra hevert, Hull kapta meg a falmélyedést. A lámpát leoltották; s mintha csak most jutnának jogaikhoz a zörejek és hangok, egyszerre hallani lehetett az ujszülött halk, ziháló lélekzetvételét. Egészen jó alvóhely volt ez itt, el is aludt Hull, félálomban hallotta még, amint lélekzetvétele elvegyül a többiekével.

A kocsmáros beszállásolt Hull vackába egy fiatal kereskedőt, akitől pálinkát, cukrot és kávét szokott vásárolni. Az ünnep véget ért s ilyenkor a rákövetkező csendes napokon látott neki Desak összeszámlálni bevételeit és kiadásait. Desak ifjúkorában a tengeren csavargott, majd hosszabb időre megragadt egy kikötőben a tulsó parton. Aztán a part mentében vándorolt, egyszer itt ütötte fel sátorfáját, egyszer ott. Felesége is itt született a környéken, az asszony első férje rendezte be az üzlet mellett a söntést. Az asszony hozta haza egyszer Máriát is egy kirándulásról, Docrereben járt, egy kikötőben, Sebastiantól nyugatra, s ott szedte fel egyik ismerősüknél a leányt és hazahozta, hogy segítsen a söntésben és az üzletben. Ettől kezdve, ha nem akadt jobb dolga, minden télen beállitott Mária. Meglehetős rossz bőrben volt most is, annakidején néhány marék hust és csontot szántak csak reá, s ő nem szerzett hozzá sokat. Miután Desak számbaszedte a raktárat és felállította a mérlemeglopta. Leparancsolta az emeletről, a lány pislogva. megnyúlt get, mint minden évben, most is meg kellett állapítania, hogy Mária állal kullogott le, mint minden ilyen alkalommal, s rögtön feleselni kezdett. Desak hajánál ragadta meg, ütlegelte, s Mária azonnal nagy bőgést csapott, erre az alkalomra rendkívüli visongásokat tartogatott, minden évben egyszer visított csak így. Puhán és vékonyan visitott, s aki hallgatta, kedvet kapott hosszabb ideig is gyönyörködni benne. Desak ütötte, ahol érte, most igazán nagy lendületbe jött, s nem is hagyta abbba, csak mikor elhalkult Mária sírása és unalmasan hatott már. A lány prüszkölt és szipákolt, elbújdosott az egyik sarokba, s szánnivalóbbnak tetette magát, mint volt igazában. Desak nevetett s a lány kiálló lapockájára veregetett, a blúz felfes-

lett egy helyen, Desak dörmögött és cibálta a lány rongyait. Végül is együtt maradtak reggelig, akkor lejött a fiatal kereskedő és kávét kért.

Már másnap este híre járt, hogy Sebastianba küldött követek útban vannak az uj szerződéssel hazafelé. A férfiak biztatgatták az asszonyokat, hogy a jövőben egészen másféle teleket élnek majd meg, mint eddig. Nem írták pontosan körül, milyen is lesz ez a „másféle" tél, de mindenki elképzelhette, az asszonyok, a gyermekek, ők maguk is. Mindenki az uj szerződésről beszélt, a piactéren is, a szigeten e héten két fillérrel emelkedett az apróhal kilójának ára, a gyerekek is vígan játszadoztak. Egyszerre híre futott, hogy a követek megérkeztek az uj gőzössel, mindenki a kikötőbe inalt. De nem érkezett senki, egész héten hír nélkül maradtak, a levest még hígabbra öntötték fel, az asszonyok türelmetlenkedtek, mert már ideje volt, hogy a férfiak kihajózzanak, a legjobb halászhelyeket amúgy is megszállták már előlük. A szél ízetlen nyári esőt kergetett a szárazföld felől, s izgatottan táncoltatta a kikötőben a hajókat, melyeket láthatatlan varázserő kötözött meg itt, — a szélnél is hatalmasabb, titokzatos erő.

A kocsmáros bőségesen rendelt uj árút, máskor csak télire szerzett be ilyen mennyiséget, hitelre mérte ki a pálinkát, a söntés zsúfolva volt esténként, mintha titkos bánattól szenvedne a falu, s szükséges egy kissé leinni magukat, hogy elbirják ezt a bánatot. Hull legtöbbször Kedennekkel tért haza. András, térdén összefont kezekkel, a nagybácsi mellett üldögélt; barna arcának vonásai most elcsendesedtek és elfáradtak, mintha túlnagy fába vágta volna fejszéjét, de lehet az is, hogy a st. bléi kicsike előlegezte neki szerelmét.

Egy reggel beállított Nehr Katalin, a szomszédasszony, kopogott és leült. De jóideig nem szólt egy szót sem Nehr Katalin, aztán hirtelen ezt mondta: „Mit gondoltok, hazajön-e Nehr Ferenc?" — Kedennek Mária szigorúan megnézte vendégét. Nehr Katalin fiatal volt még, s nem szikkadt úgy ki, mint a többiek általában; ezért nem is kedvelte Kedennek Mária. Azt sem értette soha, hogyan kopogtatott be valaki minden különösebb ok nélkül idegenekhez, s aztán csak leül és beszélget. Igaz, hogy most különös napokat éltek. „Miért ne jönne haza?" — felelte. Nehr Katalin bólintott, aztán elment. Valószínűleg aggodalmait akarta csak megbeszélni. Kedennekné este elmondta ezt a látogatást. Kedennekkel nem beszélhetett, hát elmondta Andrásnak. András továbbadta a hírt a kikötőben barátainak. Nemsokára suttogni kezdték a faluban, hogy baj van. Miért nem tértek vissza a követek: remélhetőleg visszajönnek még? Igy telt el a hét. Következő szombaton váratlanul megérkezett az egyik gőzössel három a küldöncök közül. Eredetileg négyen voltak, kettő St. Barbarából és kettő a környék falvaiból. A két környékbeli nem is időzött a faluban, rögtön gyalog útnak eredtek. A harmadik, Pedeck Mihály St. Barba-

réből hazament a családjához. Már útközben találkozott a halászokkal és elmesélt nekik mindent.

Nem egészen úgy fogadták őket, mint elképzelték. Alig érkeztek meg, rögtön hozzákezdtek kihallgatásukhoz. Utolsóelőtti napon, délben, letartóztatták Nehr Ferencet és elszállították a fővárosba. Belekeverték a fiatal Bredel ügyébe. Aznap este ő is odafenn volt a söntésben. A végén gyűlésbe jöttek ugyan össze, de valamilyen okból nem tudtak határozni. Tulajdonképpen minden eredmény nélkül tértek haza.

Puha, szürke nap virradt reájuk, s szárazföldi szél járt, már jólesett volna nyelvük hegyével sós levegőt ízlelni. A partot és a tengert homok borította, a szelet elásták valahol, az emberek nem éreztek különös kedvet hozzá, hogy nagy lármát csapjanak. Az eső a szirtekre szorította a madarakat, csak ezek csiripeltek. Lenn a kikötőben is változatlanul ment minden a szokottban, különösebb üzemről szó sem lehetett, de déltájban mégis indult és kikötött három, négy gőzös; a rakodópartokról vörösre mázolt, esőtől csíkos ládák vándoroltak a halpiacon át a tárházak felé. A tárházak homloka megnyílt, a nyílásban megjelent a ház szelleme — a sötét négyszögben meztelen felsőtest hajolt előre és hátra, előre és hátra, s a kötél recsegve szaladt a rosszul olajozott hengeren.

Estefelé leballagott néhány halász a hegyről, hamarosan mind egybegyűltek, s bámészkodtak, mintha ezen az estén másféle köteleken különös ládákat tárolnának. Aztán véget ért a munkanap, a munkások leballagtak a templomhoz s visszatértek a szigetre, kis csapatuk maradt csak St. Barbarában. Köztük s a halászok között kevesen ismerték csak egymást, a munkások külön söntésbe jártak, lenn az öbölben. De most úgy bámultak utánuk a halászok, mintha tőlük is rendkívüli dolgokat várnának el.

MENNYIBE KERÜL EGY LÉGITÁMADÁS?

A német repülők Coventry bombázása alkalmával 700.000 kilogram robbanó anyagot dobtak le. A kár óriási. Egy közepes repülőgépgyár több, mint 30 millió dinárba kerül. De a támadás is szép összegbe kerül. Egy száz kilós bomba k. b. 200.000 dinárba kerül. Ezek szerint csak a bombák, amit a városra dobtak a német repülők k. b. 14 millió dinárba kerültek. Amint az angolok jelentették, a támadás alkalmával 5 német bombavető zuhant le. Egy bombavető 6 millió dinárba kerül. Ugyanekkor az ezer német repülőgép (ennyi vett részt a támadásban) óriási mennyiségű benzint és olajat fogyasztott el. Mégis Coventry sokkal nagyobb kárt szenvedett, mint amennyibe a támadás került.

(Neue Züricher Zeitung)

Magyar mult

A kuruckor története

A végbeli katonáskodás a török időben leginkább csábította a jobbágyot — és prédikátorát, ideológusát is. Itt szabad élete volt, nem volt úrdolga és nem volt dézsma, de volt szabad cimboraság, szabad zsákmányolás és lelki táplálék is: a szabad nóta és a prédikátorok szabad gondolatai és vitái. Kapitányaik lecsúszott birtoktalan és féktelen nemesek, rablólovag-jellemű férfiak voltak. (Balassa Bálint, a féktelen rablólovag, a költő, dícséri verseiben a végek életét és ha ismerjük e korszak történetét, úgy ez nem is hat visszásan.) A végbeliek tulajdonképen szegénylegények voltak — valamelyik úr szolgálatában. Viszont másrészt dacoltak is az úrral. „Önállósították" magukat, már annál a ténynél fogva is, hogy elálltak katonának — a robot elől. Ezt a földesúr annyira tudta és annyira érdeke ellen volt, hogy, hacsak nem saját területének megvédéséről volt szó, tiltotta a jobbágynak még háború esetén is, hogy katonának álljon.

A török kiűzése után (XVII. század vége) a végbeli seregek szükségtelenekké és munkanélküliekké válnak. Jobbágymunkába törni már nem tudtak, de nem is akartak. Memaradtak bujdosó szegénylegénynek — kurucnak,*) úr ellen harcoló keresztes vitéznek. Azért hajlandó esetleg az úr katonájának is elszegődni. A mocsarak, lápok, bozótok, nádasok hemzsegnek a bujdosóktól, akik mint törvényen kívül álló űzött vad, vadászattal és zsákmányolással tartják el magukat és itt-ott kisebb-nagyobb csapatokba verődnek, esetleg elszegődnek hajdúnak. Helyükbe pedig *idegen zsoldos* kerül a seregbe és a várakba is.

A hajdú is ilyenfajta szegénylegény és szintén törvényen kívül áll. Eredetileg a csordák hajtója. De a hajtó fegyverrel őrzi a csordát — a más hajtója ellen. A hajtó így tulajdonképen a más számlájára fegyverrel zsákmányoló szervezett csapat tagjává válik. Innen már csak egy lépés és a hajdú „önállósítja" magát, saját számlájára lesz marha *el*hajtó és vásárra terelő. Ezt a lépést a hajdú különösen akkor teszi meg, amikor épen munka nélkül áll, ha vezére és gazdája nem kap szerződést. Fényes alkalom nyílik erre háború esetén. A hajdúvezér szívesen bocsátkozik alkúba a hadvezérekkel, fejedelmekkel és 20—30 ezer főnyi sereget jó feltételek, jó zsákmány biztosítása mellett mindenkor tud a hadviselő felek rendelkezésére bocsátani.

A XVII. században a nemesi sereg már hanyatlik, levitézlik. A polgárság és pénzgazdaság a zsoldos hadseregnek és lőfegyvernek kedvez és feleslegessé teszi a fegyelmezetlen nemesi sereget. A nemesség már-már időszerűtlen. Kiváltságait katonai szolgálata fejében kapta, de most már nem igen van rá, mint katonára, szükség, kiváltságait viszont megtartja. Egyik módja a kiváltságok megtartásának a hajdúk felhasználása a zsoldos seregekkel szemben. Így lesz a hajdú lázadó szegénylegényből eszköz a

*) A kuruc szó crux (latin) = keresztből ered

nemesség kezében. (Hasonló a helyzete az orosz kozáknak és a szerb uszkoknak is.) Viszont, ha külháborúba nem vezetik őt, úgy odahaza dúl és ostora úgy a telkes jobbágynak, mint a nemesnek is. Próbálják őket egyes fejedelmek letelepíteni, békés földművelővé tenni, (Bocskai) de az urak sohasem egyeznek bele abba, hogy szabad, nem jobbágy parasztot, szabad kisbirtokost tűrjenek meg az országban. Megfosztják őket a szabad-paraszti „kiváltságtól" és így a hajdú megmarad üldözött erdei vadnak, szegénylegénynek, aki földbevájt vermekben lakik, rongyoskodik, fázlódik, éhezik, csakhogy be ne törjön jobbágynak.

A különböző fajtájú szegénylegények, az állandó háborúk, a nyomor és természetellenes életmód-szülte járványok úgy elnéptelenítették a falvakat, hogy nagy falvak helyén csak 3—5, vagy 10 család lakik ez időben, az ország 60%-a lakatlan és még a háborúk után 1720-ban is, csak 2 és fél millió lakosa van. (1910-ben 20 millió.)

Az egyéni akciók helyenként és időnként a szegénylegénykedésből parasztlázadásokká nőnek. Az 1514-es és 1703-as (Rákóczi) felkelés közötti időben számtalan a parasztfelkelés. Ezek közül a nevezetesebbek: 1527 Jován Nenád Szubotica környékén, 1573 Matija Gubec a horvát vidéken, 1569-ben a Tisza és Szamos vidéken Karácson Gábor alatt, akit 1570-ben Debrecen körül győznek le, 1594—97 a horvát vidék és Bánát, 1631-ben Császár Péter vezetése alatt a Tisza vidéken; ez a mozgalom egy év múlva már 8 megyére terjed ki és 1643-ban Nógrádban ujra fellángol. 1655—59-ben a zagreb-sisaki vidéken. Ezek önálló parasztmozgalmak. 1660-70-től kezdődőleg e mozgalmak jellege megváltozik, szegénylegényes, kuruc jelleget nyernek. De, hogy az új jelleg lényegét megérthessük s így az 1670—1711-es mozgalmakra fényt deríthessünk, előzőleg meg kell ismerkednünk a főurak problémájával és a nemzeti kérdéssel.

2. A BIRTOKOSOK ÉS A CENTRALIZÁCIÓ

Nyugateurópában e korszakban a hűbéri rendszer már alkonyát élte. Ennek oka az alsóbb néposztályok, de különösen a polgárság előretörése volt. Ez az előretörés kihatással volt az egész társadalom átalakulására, a jobbágyság intézményére is. A pénzgazdaság térhódítása, az ipar felfejlődése, a piacra termelés és ennek folytán a piac terjedése, kiterjesztése, esetleg hódítások útján is, egyszóval a kereskedelmi és uzsoratőke megjelenése és fejlődése egy újfajta hűbéri társadalmat eredményezett. A jobbágy a Nyugaton már nem robotolt, de röghözkötött bérlőjévé vált a felparcellázott úri birtoknak és ingyenmunka helyett csak pénzben és terményekben adózott. A nemes, pénz híján, (mert a pénz és úgy az ipari, mint a haditechnika a polgárság kezében összpontosult) elvesztette katonai fontosságát és kénytelen volt behódolni az állami, központi hatalomnak, amely hivatalnoki és zsoldos hadseregét csak a polgárság és jobbágyság pénzén tudta eltartani és így kénytelen volt elsősorban a polgári érdekeket

szem előtt tartani. A nemesség így arra kényszerült, hogy lemondjon katonai és politikai hatalmáról a központosított állam javára (abszolutizmus), viszont az állam továbbra is biztosította a nemességnek az adómentességet, a jobbágyok fölötti társadalmi és gazdasági hatalmat. Így lesz az állam „centralisztikus" (egy központból kormányzott) és abszolutisztikus. Ily módon a nemesi-polgári társadalom még fenntarthatja uralmát a jobbágyok és most kifejlődő munkásosztály fölött. Az új bérlőrendszer is tulajdonképen a piacra termelő úri birtok érdeke és azon a belátáson alapul, hogy egyrészt a bérlő munkája termelékenyebb a robotnál, másrészt alkalmas eszköz a jobbágymozgalmak leszerelésére is.

A vallaskényszer elsősorban jobbágy probléma, habár a Habsburg-centralizációnak, az abszolutizmusnak is egyik tartóoszlopa, mert hiszen ez a katolikus egyházra támaszkodik. — A katolikus egyház segiti a Habsburgokat, az udvar viszont a katolikus egyházat ellenreformációs, katolizáló törekvéseiben. Különösen a pravoszláv jobbágyok körében keltenek e törekvések elkeseredést és az „uniátus" vagy görög-katolikus egyház megalakítása nagy ellenhatást vált ki és mozgalmakat hív életre, ugyancsak lelkiismereti, mint egyúttal gazdasági okokból is. Hiszen a görögkatolikus egyház nagyjából meghagyta a pravoszláv vallás ceremóniáit és liturgiáját, csak épen azt követelte meg a hivőtől, hogy ismerje el a katolikus egyházat urának és hiven fizesse a tizedet.

Az unió térhódítása különösen erdélyi probléma. Holott Erdélynek különben is meg voltak a maga külön, súlyos kérdései. Hiszen itt a protestáns egyház vált uralkodóvá, a katolikus egyházi birtokokat az állam kisajátította; viszont az akkori hűbéri szokásnak megfelelően nemcsak a birtokokat adományozta egyes főuraknak, de a tizedet is megtartotta, az államkassza javára beszedte — vagy pedig a tizedszedés jogát is egyes nemeseknek adományozta, esetleg bérbe adta. De a vallaskérdésen túl is meg volt Erdélynek a maga külön jobbágy kérdése. A székelyek egészen a Dózsa György idejéig szabad parasztok voltak, akik még, emlékezve a régi törzsi hagyományokra, közösen művelték meg földjeiket. A Báthory család történetéhez fűződik a székely parasztság jobbágysorsba törése. Ha már Dózsa a népi elkeseredésből meríti forradalmi energiáit, úgy a Dózsa halála után sem tűnik el nyomtalanul ez energiaforrás. Vagy száz éven át a székely jobbágy lázongása szabja meg Erdély történetének irányát. Erdélyben a folytonos éles osztályharcok, az urak kegyetlenkedései, pusztításai az idegenek: a Básta hadainak, a Mihály vajdának, a hajdúknak betörései, a török és német beavatkozások olyan rettentő pusztaságot, olyan nyomort teremtenek ez időben, hogy ott családtagokat adnak el a jobbágyok rabszolgának, hogy valahogy eltengődhessenek. Persze ezt is urától tanulta a jobbágy, mert a jobbágy annyira urának hatalmában volt, hogy az el is adhatta zálogba, vagy bérbe adhatta „alattvalóját".

Sokszor a büntetés, amelyet mindenkor meg lehetett pénzben váltani, egyszerűen az úr jövedelmeit volt hivatva növelni s azt

a jobbágy mindig is így fogta fel. Ha az 1600-as évekig sem bízott a jobbágy a bíróságban és csak ritkán felebbezett úra ítélete ellen, úgy az az 1630-as évek utáni korban már tárgyilagosan ítélve meg a dolgokat, hiú reménye vált számára a fellebbezés, mert az akkor hozott törvény értelmében jobbágynak nem lehet igaza nemessel szemben.

Már ez időben megindult a rétegeződési folyamat a jobbágyság kebelén belül is. Egyrészt kifejlődik a teljesen vagyontalan zsellérek rétege, másrészt vannak már több-telkes jobbágyok is. Közbül foglalnak helyet az egytelkes, féltelkes és negyedtelkes jobbágyok rétegei. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy vannak jobbágyok, akik gazdaságilag a kisnemes színvonalára emelkedtek már, viszont más részről vannak olyanok is, akik az úr-dolga mellett jobbágyoknak is dolgoznak a megélhetésért. Azért a gazdag jobbágy is csak jobbágy marad — eljár úr dolgára és hogy ne tekinthesse magát „úrnak", épen e korban kötelezik külön jobbágyi ruházat viselésére és hiába gazdag az egyes jobbágy, bizony ő is köteles megházasodni jó fiatalon, ha az úr ráparancsol a célból, hogy minél korábban kezdjen el gondoskodni urának új munkaerőről a nagy emberhiányban.

Különben többnyire az ilyen jobbmódú jobbágyot teszi meg az úr a község, a jobbágyfalu bírájává: soltésszé, vagy kenézzé, ha ugyan nem épen mint falualapító, telepítő kenéz gazdagodott meg és lett többtelkes jobbágy. A jobbágyfalu már megalakult ez időben, de a bírák többnyire az úr szolgái voltak, sőt hasonló volt a helyzete a paraszt-vármegye szervezetének is. Ugyanis a parasztok ez időben, különösen a katonai fosztogatás reakciójaképen kezdenek egyes jobbágyok, vagy hajdúk vezérlete alatt, megyévé szervezkedni. A nemesek e szervezeteket kénytelenek elismerni, de az úrbér természetesen nem tartozott hatáskörükbe és rövidesen az urak végrehajtó közegeivé váltak csupán. Azzá kellett válniok, mert a jobbágyok teljesen az úr hatalmában voltak hiszen az egyes jobbágyok „gazdagsága" elenyésző porszem volt a góliátvagyonok mellett.

A Habsburgok szintén ily abszolutisztikus, korlátlan uralomra törekedtek s tekintve, hogy épen ez időben vesztették el nyugati országaikat (főleg Németországban vált császárságuk árnyékuralommá), ezt a korlátlan uralmat keleti tartományaikban igyekeztek megvalósítani. Keleti országaik Ausztria, Csehország, Magyarország és Horvátország voltak. A cseh forradalmi erőt, a huszitizmust ekkor már megtörték s a cseh urak sem tudtak soká ellenállni a kereskedelmi és uzsoratőkére támaszkodó császároknak. Már 1620-ban kénytelenek belenyugodni a Habsburgok abszolutisztikus uralmába. Ezzel megindul a magyar urak harca a Habsburgok ellen. Magyar és Horvátországgal szemben kettős a Habsburgok törekvése. A Habsburgok is, mint minden akkori centralizáló dinasztia, a polgárságra támaszkodik, belőlük meríti erejét és nekik igyekszik kedvezni. Viszont Magyarországnak ez időben alig van fejlettebb polgársága. Még a XVIII. században is csak vagy 30 ezer főből állt a polgári és munkásosztály együttvéve is. Amerika felfedezésének idején persze más volt a helyzet.

Volt elég fejlett kereskedelem, kézműipar és bányászat és volt egynéhány kiemelkedő, Európai viszonylatban is hatalmas kereskedő és bányászdinasztia (Thurzó, Szerencsés Imre). De az amerikai arany Európába özönlése a magyar bányák jelentőségét csökkentette és a kereskedelmi utakat is az új világrész fontossága eltérítette e vidékről s a Nyugatra helyezte át. A feudális zűrzavar és anarhia is a városok, az ipar és kereskedelem leromlását, hanyatlását fokozták.

A Habsburg ház az országból nem kapott elegendő jövedelmet, hiszen az ország szegény, lakatlan volt s az urak gondoskodtak róla, hogy ne sok jusson az államkassza javára. Számtalanszor előfordult, hogy a Habsburgok a magyar államháztartás hiányait — az osztrák kasszából voltak kénytelenek fedezni. Így a Habsburgok csak az osztrák és nyugati polgárságra támaszkodhattak, ami viszont azt is jelentette, hogy ezt a polgárságot igyekeztek erősíteni, vagyis egyúttal rajta voltak, hogy a magyar polgárság ne is fejlődjön ki, ne hogy komoly konkurrense lehessen a nyugatinak. Más szóval: az osztrák abszolutizmus kiterjesztése Magyarországra az ország gazdasági elnyomását, gyarmattá sülyesztését is jelentette.

A kisszámú városi polgárság, amely egyúttal földbirtokos is volt, az urak ellen ugyan városi szövetségbe tömörült, mindamellett céh- és városuralmi privilégiuma mellett — és mint szintén birtokos-testület — jól érezte magát e helyzetben, annak dacára, hogy csak helyi piacra dolgozott. Annál féltékenyebben őrizte céh kiváltságait és ezáltal a haladás kerékkötőjévé vált. A gazdag bányák, hogy jelentőségüket vesztették, nem fejlődtek tovább, megmaradtak a kezdetleges munkamódszerek mellett, amelyeknek termelékenysége csekély volt, annyira, hogy sokszor a bányászok béreit sem fizették. A zavargások a bányavidékeken gyakoriak voltak, de nagyobb jelentőségű mozgalmakká, nem fejlődhettek, márcsak a bányamunkások kis száma miatt sem. Különben 1525 óta, amikorról az első magyar sztrájkmozgalom datálódik, a Verbőczy féle törvény szerint halálbüntetés várt a sztrájkolóra.

A gyarmati sorsot is leginkább a főurak érezték meg, ugyanazok, akiknek politikai és katonai hatalmát is el akarta venni ez abszolutizmus, Bécs. A kisbirtokos nemesség ebben az időben nem igen hallatja hangját. Érdekei nem mindig egyeznek a nagybirtok érdekeivel, de elvesztette politikai önállóságát. Itt-ott ugyan a jobbágy élére áll, de többnyire a nagybirtok intézője, jószágigazgatója, tisztje és párthive, mert Szapolyai óta egy-egy góliát többször is pártjába szervezi a kisnemeseket. Igaz ugyan, hogy a nagybirtokos sem műveli jobban földjét, de több a földje és így gazdaságilag sem birja vele a kisnemes a versenyt, nem is szólva a góliát saját hadseregéről és várairól. Azonkívül is, a katonáskodás, a végek csatározásai is a kisnemest inkább sújtják. Ő is vissza akarja tartani a jobbágyat, ő is vissza akarja őt kényszeríteni legalább a háborúk után, hogy tovább robotoljon, de neki nincs meg hozzá a hatalma. Így a kisbirtok sokkal inkább marad műveletlen, mint a nagybirtok.

A gyarmati helyzet annyit jelent, hogy az ország nyersanyagot kell szolgáltasson, eladjon és iparcikket kell vásároljon. Minderre csak a nagybirtok volt némileg alkalmas. Így az ország különleges helyzete úgy hozta magával, hogy a porondon a Habsburgok álltak az urakkal szemben, míg a háttért és esetleges tömegbázist e harchoz a jobbágyok és szegénylegények sokasága alkotta. Hogy az urakat a gyarmati sors is érdekelte, nemcsak a politikai hatalom elvesztése, a tény, hogy alattvalókká kell törniök, legjobban talán Zrinyi Miklós, a költő, példázza. Ő maga egyike a legnagyobb birtokosoknak és váruraknak, egyúttal horvát bán is, de évente 20 ezer marhát szállít külföldre, hadseregszállító, tengeri kereskedelmet folytat és külföldi kikötőkben raktárai vannak. Így, kereskedelem útján, évi 100 ezer forint jövedelemre tesz szert, akkor, amikor egy hold föld ára 4 forint (Évi 25 ezer holdat jelent e jövedelem). El lehet képzelni, mit jelent a Zrinyiek részére a horvát tengerpartnak (birtokuk volt) elvesztése és külön határőrség szervezése e vidéken, amely elválasztotta őket a kikötőktől. Ez egyenlő hatalmuk leáldozásával, egyenlő azzal a kényszerrel, hogy be kell törjenek alattvalóknak.

A főurak vagy száz éven át harcoltak az abszolutisztikus törekvések ellen. De érdekeik megoszlanak, másrészt sok tekintetben feleslegesekké válnak, azután meg nincs mögöttük az a tőke, amely a Habsburgok hatalmának alapja. Csak egy útja lehetne a győzelemnek: a jobbágyság felhasználása e harcban, a küzdelem nemzetivé tétele. Viszont ennek az összefogásnak nagy akadálya a jobbágy osztálygyűlölete, úrgyűlölete.

Vegyük sorba a fent jelzett körülményeket. Az urak érdekei megoszlanak, mondottuk. Egyéni érdekek életükben, felfogásukban nagy szerepet játszanak. Mert egyesek épen Harbsburgpártisággal juthatnak előnyökhöz, méltóságokhoz, birtokokhoz (Eszterházi a Rákóczi inasának felfelé ívelő pályája az 1 millió holdig). De azokívül is. A hadseregszállítás is sokakat csábított pl. a Habsburgok táborába. Előfordult, hogy a hadvezér maga volt a szállító is, vagy esetleg — a más seregének szállított míg saját serege részére adót vetett ki a népre, vagy egyszerűen tűrte, hogy a katona maga szerezze meg táplálékát.

Erdély meggyöngülésével, a horvát urak letörésével s a török kiűzésével különben teljesen új helyzet alakul ki. Hatalmas terület szabadul fel s ezt az udvar magának tartja meg s ezzel növeli hatalmát. Bizottság ellenőrzi az urak jogigényét ezekre a birtokokra és ilyenkor egyesek szívesen válnak jó alattvalókká, hogy igényük elismertetésre találjon s a birtokok ne kerüljenek idegen, többnyire német urak kezére. A birtokok nagyobb része úgy is idegeneknek jut Ez az urakat egyrészt új harcra tüzeli, másrészt azonban csökkenti erejüket. Lázadnak, felkeléseket támasztanak, de az udvar győz és a győzelmet követő terror újabb fővesztéseket és újabb birtokkobzásokat eredményez, újból csökkenti az abszolutizmus elleni erőket. Ez a tény viszont egyre újabb urakat késztet a behódolásra. Utolsó ilyen lépése az udvarnak a várak német és más idegen katonaság által való megszállása volt, amely tény szinte végleg megtörte az ellenállást.

Mindez úgy vált lehetségessé, hogy a XVII. században tulajdonképen már felesleges a góliátbirtok politikai szerepe, ez a rendszer már túlélte magát. Volt jobb adminisztráció és jobb hadsereg, jobb taktika és tehnika mint a feudális rendszeré. Igy kerül a nagybirtok politikailag függő helyzetbe és már csak gazdasági szerepe marad meg.

Ez a tényleges helyzet és ezt a tényleges helyzetet igyekszik az udvar törvényekkel intézményesíteni is. (Különösen fontos az 1687-iki törvényhozás, amely pl. törvénytelen lázadásnak minősíti a nemesek fegyveres felkelését királyuk ellen.)

Amennyiben a góliátbirtok még folytatni akarta a harcot, azt csak úgy tehette, ha az elnyomott jobbágyságra támaszkodik, azt vezeti Bécs ellen, azaz az udvar és birtok harcának nemzeti jelleget kölcsönöz. De egy másik út is nyitva áll a főurak előtt, az első úttal homlokegyenest ellenkező irányban. Vagyis: vagy fegyverszünetre lép a jobbágysággal, hogy együtt harcoljanak Bécs ellen, vagy pedig, ha kisebbnek itéli az udvar, mint a jobbágyság felől fenyegető veszélyt, úgy behódolhat Bécsnek, hogy Bécs erejét is igénybe vehesse a jobbágyság forradalmi lendületének letörésére. A két irány, két elgondolás állandóan harcban áll egymással, végig az egész korszakon: kuruc és labanc ideológiák és csapatok állandó küzdelme ez.

Mégis időnként az egyik, vagy másik elgondolás ideiglenesen felülkerekedik. Igy: az 1670—1687-es időkben a kuruc felfogás az uralkodó, míg az 1687-től 1703-ig terjedő időszakban a labanc irányzat kerül az első fölébe és a helyzet olyan, mintha az urak már teljesen behódoltak volna. Ellenkezőleg: minden külföldi követ, vagy az országon csak átutazó idegen is világosan látja az előjelekből, hogy Magyarország egy társadalmi, parasztforradalom küszöbén áll.

Míg már Bocskai István, Báthory Gábor, Rákóczi György, Zrinyi Péter nemességet igérve a jobbágynak, igyekeznek forradalmi erejét saját céljaikra felhasználni, az 1703 megelőző 16 évben a bújdosókkal senki sem törődik, senki sem igyekszik felhasználni a tényleg élő erőt — a jobbágy idegengyűlöletét

Mert a kurucfelfogás nem ábránd; a jobbágyot és szegénylegényt két gyűlölet hevíti: az úrgyűlölet és az idegengyűlölet.

A középkorban és végig a feudális korszakon ismeretlen még a nemzet, a nemzetiség, a haza fogalma. Ezek a fogalmak a polgári társadalom eszmekörébe tartoznak; a hűbéri társadalom vallása szerint és „rendje", azaz osztálya szerint tesz különbségeket az emberek között. Amennyiben valamely állam népcsoportot üldöz, ezt sohasem azért teszi, mert a csoport más nyelvet beszél, de mindig azért, mert más egyház tagja Mégis akadtak olyan tények, amelyek a jobbágyban az idegen, a német, a Bécs elleni gyűlölet forrásaivá válhattak. Ez a gyűlölet még nem volt nemzeti érzés, de a nemzeti érzés csírájává válhatott, ha az elnyomó hosszabb időn át egy más nyelvet beszélő és külországban élő csoport tagja volt. Már pedig az ilyen elnyomás valóság volt. Hiszen a zsoldos hadsereg, a pusztító, zsákmányoló katona idegen volt. A vallaskényszer is a bécsi politika eszköze. Az egyre növő adók a bécsi udvar kasszájába folytak. Ide-

gen katona tette feleslegessé és vetette ki helyéről a végbeli szegénylegényt. Az adók a háború miatt egyre nőttek. A dohány — a bécsi kassza javára — állami monopollá vált. A pénz nemes fémtartalma egyre csökkent, a romlott pénzt pedig mindenki köteles volt elfogadni — csak az idegen állam idegen adóbeszedői nem fogadták el — adóba — ezt a pénzt. Az idegen bizottságok kényszersorozásokat tartottak — de pénz segítségével ki lehetett bújni e kötelezettség alól. A pénz a bécsi kasszába folyt.

Igy erősödött a jobbágy idegengyűlölete. Egészen más okokból ugyan, de a birtokos is gyűlölte — nem az idegent, de az udvart, amely idegen volt. Sőt helyenként az úr érdeke teljességében fedte a jobbágy érdekét. Igy pl. a devalváció és adókérdésben. Hiszen a felhígított pénzt a birtokos is kénytelen volt elfogadni, akár jobbágyától is, viszont a nagyobb állami adó, ha nem jelenti egyúttal a jobbágy nagyobb jövedelmét is, amint-hogy egyáltalán nem jelentette, feltétlenül arra vezet, hogy a jobbágy kevesebbet tud szolgáltatni földesurának. 1695 óta forradalmi a hangulat az országban, a bújdosók tulajdonképen már harcban is állnak és úrgyűlölet és osztrákgyűlölet heviti őket. Hogy milyen irányt vesznek a dolgok azon fordul meg, mit tesz majd a nemes. Jobbágya ellen vonul-e harcba — vagy pedig jobbágya élére áll!?

Lőrinc Péter

Ezerkilencszáznegyvenegy

I.

Szabadon szállnék felhők fölött, mint a madár
és átrepűlném az egész életet,
beszívnám minden sejtembe az élést,
a földet, a vizet és szeretetet
sugároznék ki, mint a nap.
Gyógyító kezemmel gyilkolnám a halált
és épiteném az embert, az újat, a nagyot,
nem volna percem, amikor megnyugszom
és nem volna beteg többé, sem halott.
Ezer utam volna, én mindet megjárnám,
elnyomott erők törnének előre,
mert volna hazám, apám és barátom
és volna szerelmem gyermekhez és nőre.
Igy testem durva terhét cipelem
és lelkemmel küzdök önmagamban,
vagy fogvacogva fajtámat szégyenlem
és rab vagyok künn is a szabadban.
Tudásom, erőm, agyamban, kezemben
tétlenül oszlik és emberek halnak,
kórok pusztitanak, éhség és szegénység
és gyilkos kezek fegyvert forgatnak,
Csak a biztos tudat, mely még fenntart, vezet;
emberszeretetem és roppant nagy vágyam,
huszonöt évemmel, hogy én megérem
s kiállom a harcot a nagy ujvilágban.

II.

Hozzád szólok most, ki nőm voltál s barátom,
együtt kerestük egykor sötétben az utat,
hisz nélküled nem tudnék szeretni,
átlépni ezer gátláson, elfeledni multat.
ki olyan vagy, mint én, korlátlan és háborgó végig,
az élettel is ugy játszol, mint én:
mindég a magasba törve a célig, az égig.
Most is, hogy szétválltunk s küzdünk tovább ketten,
szerelmem hozzád nagy s olthatatlan vágyam,
hogy az utat hozzád vissza megtaláljam
s egyek legyünk egymásért, a célért, szilárdan
és teremtsünk nagy, erős utódokat.
Amiért elmentél, amiért nem hívtalak vissza
apró, mérges, szúrós tövisek, emlékek,
egy régi világ bűnös gyermekkora —
apák, anyák, nevelők, regények,
osztályunk régi mocskos erkölcsei.
De mi mások leszünk, szabadok és ujak
és ha ezer lánc köt bennünket a multhoz,
széttörjük mindet, épitjük világunk,
utat törünk magunknak az úthoz.
Mert egymás nélkűl megbotlunk, elesűnk,
kar a karba öltve, ketten, az út könnyebb,
hozzád szólok most, ki nőm voltál s barátom,
sohasem válok meg emlékedtől s Tőled.

III.

Mi vagyunk a kő, amelyből híd épűl,
mi vagyunk az erő, amitől lánc reped,
mi vagyunk a jelen holnapravállása,
mi vagyunk agy és vér, izom és kezek,
mi vagyunk milliók élniakarása.
Bennünk van még a mult rothadása,
de erjedő szesz lesz, új anyag és erő,
semmi sem vész el e nagy változásban,
a halál is bölcső, a harc is teremtő
és uj alap látszik a nagy szakadásban.
Mi tudjuk legjobban korunk bölcseségét,
értünk dolgozik az agy és a munka,
minden lépés nékünk gyümölcsözik,
minden ujszülött hozzánk jön, utunkra,
mert miénk a jövő.
Neked is testvér, mi vagyunk a megváltó,
ki most imára kulcsolod a kezed,
rajtad, hogyha nem segit az isten
s kenyeret kér asszonyod, gyermeked,
jer hozzánk, mert nálunk a kenyér,

Ezerkilencszáznegyvenegy,
megint egy esztendő.

ATLASZ JÁNOS

Világszemle

Az uj esztendő az imperialista háború elmérgesedésével köszöntött be. A frontokon tomboló harc, légitámadások, sőt a diplomáciai küzdelem is sosem hallott méreteket öltött. Anglia mindnagyobb lendülettel szervezi ellenállását, sőt az afrikai fronton a múltévi sikeres kezdeményezések után további sikerekkel vezeti az afrikai olasz pozíciókat felmorzsoló támadásait. A szigetország ellen vezetett német repülőtámadások szörnyű kártételei sem tudják a világbirodalmának zavartalan kizsákmányolásához kétségbeesetten ragaszkodó angol imperializmust megingatni.

Afrikában egymásután foglalja vissza Anglia nemcsak az olaszok által a háború elején könnyen megszerzett stratégiai pontokat, hanem mélyen benyomulva Lybia földjére, Bardia és Tobruk kikötők elfoglalásánál tömegesen ejti foglyul a makacsul védekező olasz csapatrészeket. Ugy látszik, az olasz fasizmus harci ereje a gazdasági ellátási nehézségek miatt hanyatlik. — Az albániai görög—olasz fronton sem tudtak eddig komolyabb haditényt felmutatni az olaszok, ha ujabban meg is szűnt a görög előnyomulás. A görögök erős flotta- és légi támogatást kaptak a különböző földközi tengeri bázisoktól.

Erősen dolgozik az angol diplomácia az Egyesült Államok mindhathatósabb támogatásának megszerzésén. Az USA-nak átengedett flotta- és légi támaszpontok ugyan súlyos ár az eddig nyújtott amerikai támogatásért, nem is számítva a pénzbeli ellenértéket, de úgy látszik ez a kisebbik rossz a lehető sok rossz közöl. Az USA-nak viszont nagy szüksége van ezekre a támaszpontokra, mert hihetetlen arányú fegyverkezése és vezető politikusainak félremagyarázhatatlan kijelentései azt mutatják, hogy az Egyesült Államok tőkései sem akarnak kimaradni a lassanként világháborúvá fejlődő fegyveres piacszerzésből.

Hogy ebben a mérkőzésben minél erősebben megállhassa helyét az Egyesült Államok imperializmusa, a legagyafurtabb propagandával és ügyesen elhelyezett tőkebefektetésekkel a maga oldalára akarja állítani a legkülönbözőbb politikai berendezésű és gazdasági fejlettségű közép- és délamerikai államokat. Pánamerikai konferenciák, kis, üzletes, rövidlejáratú forradalmak, vesztegetés és érzelmes szónoklatok: Amerika az amerikaiaké! — persze nem elegendők ahhoz, hogy a többféle imperialistáktól befolyásolt és nyersanyagbőségükben túltermelési válsággal küzdő félgyarmati délamerikai államokat az USA szekerébe fogják.

Az Egyesült Államok vezető politikusainak Anglia teljesebb megsegítését sürgető ténykedései a nyugati és földközi tengeri ellenséges vonalak felé tereli a német katonai csoportosítás súlypontját. Egy esetleges amerikai katonai beavatkozás Anglia oldalán Gibraltár jelentőségét alaposan megnöveli. Talán ez ad olyan nagy jelentőséget a németek franciaországi és spanyolországi ujabb

lendületet vett diplomáciai ténykedésének és keletről nyugatfelé való csapatszállításaiknak. A megnemszállt Franciaország kormányának egyezkedése a kormányból nemrég kizárt tengelybarát Lavallal, szintén egy Francia- és Sponyolországon keresztül vezetendő katonai tengely-akció előkészítésére mutat.

Az Anglia elleni olasz sikertelenségek ellensúlyozására német légi kötelékek érkeztek Olaszországba. Hatalmas támadásokat intéz a tengely egyesített légiereje az angolok egyik legfontosabb földközi tengeri bázisa: Málta ellen. Angol hajókaravánokat üldöznek és részben semmisítenek meg az olasz—német együttműködő katonai erők. A sziciliai szorosban is hosszabb tengeri küzdelem zajlott le. Az angolok eddigi viszonylagos földközi tengeri fölényét erősen veszélyeztetik ezek az uj akciók.

Ugy tűnik, a tengely a hosszú téli egyenetlen csatározások után, a tavasz közeledtével döntést szeretne kicsikarni, mielőtt Anglia megszerezhetné Amerika teljes háborús támogatását.

Erre a döntésre felkészülendő, hogy további ellátását biztosíthassa, Németország új és minden eddigi méreteket felülmúló gazdasági szerződést kötött a nyersanyaggazdag Szovjetúnióval. A szerződés hatalmas méretű ipari gyártmányok, olajkutak fúrásához szükséges gépalkatrészek, a bányászatban alkalmazandó speciális gépek, műszerek szállítását látja előre Németország részéről, míg a Szovjet részéről nyersolaj, gabona, mangánérc stb. szállítását biztosítja.

A — különösen római pontján gyöngülő — tengelynek tagadhatatlan nagy erősítést jelent a német—orosz gazdasági kapcsolatok szorosabbá tétele. Igen jellemző a konzervativ angol vezetőkörök véleményét jelentő „Times" cikke az új német-szovjet gazdasági szerződésről. Ez a cikk úgy látja, mintha a Szovjet érdeke az volna, hogy minél tovább háborúzzanak és minél jobban kimerüljenek a háborúskodó felek.

A japán—szovjet halászati egyezményt is meghosszabbították egy évre. Ez az egyezmény a Japán számára életfontosságú halászati lehetőségeket biztosítja a Szovjet csendesóceáni halgazdag vizeinek egyrészén.

A Szovjetúnió minden állammal igyekszik a jószomszédi viszonyt kiépíteni és gigantikus építésének zavartalan fejlődését gazdasági s megnemtámadási szerződésekkel biztosítja. Legutóbb az amerikai nagytőkések részéről történtek kezdeményező lépések jobb és zökkenésmentesebb gazdasági összeköttetés kiépítésére. Még a finn—orosz háború idején „erkölcsi" tilalommal sújtották az USA-ban a Szovjetúnió felé irányuló repülőgép- és alkatrészei és egyéb fontos anyagok és gyártmányok szállítását. Most az Egyesült Államok külügyminiszterének kijelentése szerint feloldották

ezt a tilalmat is. Ennek a tilalomnak a feloldása a szovjet-amerikai viszony megjavulását kell, hogy eredményezze, jelentette ki az USA külügyminisztere. Amerikának szüksége volna egy japán —amerikai összetűzés esetén a Szovjet jóakaratú semlegességére.

A szovjetdiplomácia tevékenysége az egymás ellen acsarkodó imperialista diplomaták tekervényes útjaival nem törődve, az emberiség sorsára egyre elhatározóbb jelentőségű, az osztálytalan társadalom kiépítéséhez közeledő világalakító munkát védve, sikeresen folyik. A kereskedelmi kapcsolatok kiépítése eddig többékevésbbé mereven elzárkózó államokkal (Svájc, Magyarország, Svédország, Finnország stb.) nemcsak megkönnyíti a szovjetpolgárok bizonyos dolgokkal való minél tökéletesebb ellátását, de a harmadik sikeres ötéves terv sikereinek megismertetése válik könnyebbé, ujabb és ujabb országokban. A legzordonabbul elfogult tőkés sajtóorgánumok sem zárkózhatnak el a felszabadult dolgozók társadalomépítésének úgy-ahogy tárgyilagos taglalása elől. S ez a termelés mai világkrizisében föltétlen uj meggondolásokra serkenti a dolgozókat világszerte.

A Szovjetnek bőséges árútermelése, hadászata, csatornaépítésének hálózata, kultúrális haladása nagy előnyt biztosít az egymást kaszaboló, válságtól szaggatott tőkés államok fölött. Timosenkó szovjetmarsall karácsonyi beszéde méltán utalt a harmadik ötéves terv és az előbbi idők Szovjetúniója katonai erejének nagy különbségére. Timosenkó népbiztos azt fejtegette, hogy a Szovjetúnió csak-védekező magatartásának vége. A szovjethadsereg minden, a békés építést veszélyeztető, erőt annak területén, támadásban fog megsemmisíteni. Scserbakov szovjetvezető a Lenin halálának tizenhetedik évfordulóján tartott ünnepségeken beszédében a szovjetpolitika múltévi sikereit sorolta fel és azt fejtegette, hogy az idei évnek még nagyobb sikereket kell hoznia.

A Szovjetúnió békepolitikájának egyik alaptétele, hogy határaitól igyekszik távoltartani még a háborúzó felek fegyveres konfliktusait is. Ennek tudható be, hogy Bulgária s általában a Balkán nagyobb része békéjét megóvhatta. Az orosz—német gazdasági szerződés egyik pontja világosan utal arra, hogy a szállításokat csak addig eszközli a Szovjet, amíg határán semmiféle biztonságát fenyegető magatartást nem észlel. A németek nyersanyagot és élelmiszert úgy kapnak kész árúcikkeikért, ha a Szovjet feketetengeri és balkáni békeérdekeit a Harmadik birodalom szem előtt tartja. (Délamerikában is vásárol a semleges Szovjet gabonát, valószínűleg Németország számára. Igy az angol blokád acélfala törést szenved kelet felől.)

Bulgária nyugtalan heteket élt át. A Magyarországon keresztül Romániába áramló német katonaszállítások, melyeket a hivatalos német jelentések sem cáfoltak, egy közeli bulgár—török há-

ború lehetőségét idézték fel. De az amerikai háborús készülődések gyorsulása arra intette a tengelyt, hogy a földközi tengeri és atlantióceáni frontot kell előtérbe helyezniök. Megindultak visszafelé a német katonavonatok Magyarországon keresztül, nyugat felé.

Mintha csak arra vártak volna a Romániában lappangó ellentétek, hogy a rendfönntartást biztosító német csapatok száma kisebbedjék. Ismeretlen, állítólag görög származású merénylő lelőtte Döring vezérőrnagyot, a romániai német megszálló csapatok egyik fontos megbízatású tisztjét. Ismeretlen merénylők megölték a román vasutak vezérigazgatóját és egy tábornokot. Uccai tüntetések, zavargások következtek. A katonaság és a román vasgárdista-légionáriusok összetűzése. Egymást túllicitálják a németekhez és a tengelyhez való ragaszkodásban a román államvezető és ellene lázadó légionáriusai. Katonai erők szállották meg az összes középületeket, de a katonák egy része is a lázadó légionáriusokhoz pártolt. A német hivatalos jelentés azt igéri, hogy a német katonák föltétlen biztosítani fogják a rendet. Egyelőre a helyzet kiismerhetetlen.

A török fővárosban hosszasan tart az angol és török tábornokok tanácskozása. Az angolok világméretekben való szervezkedésének egyik fontos szakaszáról van szó: a Dardanellákról, a közelkeleti átjáróról. Itt azonban úgy az angol, mint a német hadjáratnak számolnia kell a legfontosbb feketetengeri nagyhatalommal, megintcsak a Szovjettel.

Az angol közelkeleti politika mindenképpen Ázsia és Afrika bejáratának megőrzését tűzte ki feladatául. Eddig sikerült is ez, állandóan arra készen, hogy koncul újra és újra valamilyen kisállamot dob oda a háború fenevadjának. Közelkelettől egész a távolkeleti angol birtokokig a fejletlen, fölhasználható primitív államoknak egész láncolata őrzi az angol érdekeket.

A távolkeleten Anglia, Amerika és Kina politikusai valamiféle uj „hármas paktum" létrehozásán fáradoznak. Ezt a hármas paktumot természetesen nemcsak az önálló nemzeti Kina megerősítésére hoznák létre, hanem arra is szolgálna, hogy a féligmeddig gazdátlanná vált gazdag holland gyarmatbirtok felől elhessegesse a japán dögkeselyűt.

Nemzeti Kinában a japán csapatokat sorozatos vereségek érik és lassan összébbhúzódnak a japán csapatok a kezdeti sikerekben elfoglalt területek felé. Nemzeti Kína egyébként szintén új gazdasági szerződést kötött a Szovjetunióval. Amíg Csangkaisek kormánya demokratikus, népfronti politikát folytat, számíthat is a Szovjet állandó támogatására.

Szubotica, 1941. január 24. — ó — d

T a l l ó z á s

A Kalangya októberi számában felvet egyes irodalmi, művészeti kérdéseket is. Ezeknek a művészeti kérdéseknek felvetői Kisbéry János, Reményi József és Herceg János. Mindezeknek az íróknak, főleg pedig Kisbéry Jánosnak, akinek hozzászólásához akarunk leginkább hozzászólni, — *igazuk* van! De egyúttal ez uraknak *nincs igazuk!* Igazuk is van és még sincs igazuk. Persze e magyar írók és esztéták nemcsak, hogy nem ismerik a dialektika törvényeit, amelyek egy-egy tantételt egyszerre igaznak és nem igaznak is minősíthetnek, de nem ismerik a legalaposabb tudományos felkészültségű magyar esztétákat sem, mert ha ismernék őket, úgy nem eshetnének azokba a tévedésekbe, melyekbe beleestek. Például ki tagadhatná Jászi Oszkárnak, vagy Lukács Györgynek tudását, hatalmas esztétikai felkészültségét? Jászi Oszkár Művészet és erkölcse jóval a háború előtt jelent meg és ma már ritka ember emlékezik a műre. Lukács György viszont egy új, tudományos esztétika mai modern megalapítója és műveit minden nyelvre lefordítják. Pedig nagyon valószínű, hogy Lukács György, aki a Jászi generációjához tartozik, sokat köszönhetett Jászi tudásának és eszméinek is. De ha jugoszláviai keretekben akarunk mozogni, úgy egészen más a véleménye e kérdésekről a tudományos esztétika balkáni képviselőjének Pavlov Tódor tanárnak is. Pavlov viszont Lukács tanítványa. Így azután adódik egy olyan eset, hogy a jugoszláv közönség ismeri a magyar Lukács Györgyöt és tanait, viszont a jugoszláviai magyar írók még nem ismerkedtek meg sem Lukács, sem Jászi esztétikai tanaival.

Mennyiben van tehát igazuk a Kalangya esztétáinak?!

Kisbérynek igaza van, amikor azt mondja, hogy „Az irodalom ugyanis művészet, a maga szuverén és exterritoriális házi törvényeivel . . ." vagy, amikor így folytatja: „Nincs kommunista művészet, aminthogy nincs burzsoa művészet sem. Csak művészet van." Persze ugyanakkor, amikor igaza van Kisbérynek, egyúttal nincs igaza Kisbérynek. Nemcsak annyiban, hogy pl. nincs tisztában az egyes fogalmakkal, műkifejezésekkel, mert például ő a burzsoá fogalmával ellentétbe nem a proletárt, de a kommunistát teszi, amiből az következne, hogy minden proletár egyúttal kommunista is, holott egészen bizonyos, hogy ezt ő maga sem akarja állítani és az is következne, hogy a burzsoázia is teljesen egységes, ami persze szintén nem áll. Mi például amint el tudjuk képzelni a proletár fasisztát, épen úgy el tudjuk képzelni a burzsoa baloldalit is. (Maga Engels gyáros volt, az anarchista Kropotkin pedig herceg és földbirtokos stb.) De nemcsak e fogalomzavar miatt nincs igaza Kisbérynek. Nincs igaza azért sem, mert ő a szuverén és exterritoriális művészeti házitörvényeket túlmereven fogja fel — és ez a lényeges — holott, habár a művészetnek igenis, megvannak a maga, külön, saját speciális törvényei, ezek a törvények nem állandóak, nem stabilak, de dinamikusak, dialektikusak és nem-művészi, de társadalmi és szellemi törvényekkel állandó kölcsönhatás viszonyában állanak.

Vannak a művészetnek saját külön, csak rá-vonatkozó törvényei, de ezek a törvények nem függetlenek a többi társadalmi jelenségek törvényeitől, hanem ezek hatása alatt állanak ugyanakkor, amikor ők maguk is hatnak a többi törvényekre.

És hogy Kisbéry csakugyan ilyen téves elszigeteltségben látja a művészet külön törvényeit, kiviláglik rögtön a továbbiakból. Mert így folytatja a fenti gondolatsort: „A művészet lényege és értéke épen az a függetlenség, amellyel felette áll minden kommunista vagy burzsoa (újból ugyanaz a fogalomzavar) eszmei célkitűzésnek . . . Művészi alkotásról nem is állapítható meg, hogy alkotója míly beállítottságú, s amennyiben mégis, amennyiben az illető mű — nem művészi alkotás . . . Az írónak nincs pártállása! . . A művészet nem lehet alárendeltje más céloknak, nem lehet eszköz, mert a *művészet célja önmaga* . . ." Vagy még világosabban: „A művészi megnyilatkozás belső értéke független attól, hogy pl. egy kép a milói Vénuszt ábrázolja-e, vagy a Megváltót a kereszten, vagy egy virágvázát . . . s ha valakinek eszébejutna írásaiba propaganda célkitűzéseket belevinni, ez ellen nekünk elsősorban művészi szempontból lenne kifogásunk s az írást visszautasítanánk, mert nem művészet..."

Ez utolsó sorokkal teljesen egyetértünk Kisbéryvel. Ha valaki propaganda célkitüzést visz írásaiba, ha akartan tendenciózus valaki írásaiban, úgy az a valaki nem művész és írása nem művészi írás. Kisbéry állítása tehát újból igaz — és újból nem igaz! Hiszen nem is arról van szó, hogy az író *beleviszi* írásaiba a *tendenciát*, hogy magyaráz, hozzáfűz, hogy ő maga mint író szólal meg és a saját véleményét adja, mert az az író, aki ezt teszi, az csakugyan nem művész, nem alkalmazkodik a művészet külön „házitörvényeihez" és írása propagandamű lesz, de nem művészet.

És mégis! A művészi írás sohasem volt és sohasem lehet l'art pour l'art írás. A művészet célja sohasem önmaga! A tárgykört itt nem bántjuk. Ámbár lehetne épen ahhoz is hozzászólni, hogy mindegy, hogy valaki a Megváltót festi-e, vagy a mai életet teszi a tárgyává, vagy esetleg egy virágváza köti le annyira, hogy ezt „művészi" szemlélet tárgyává teszi, hiszen a művész mindenkor az igazságot keresi, az igazságot szuggerálja közönségének, persze a művészi megélés és ábrázolás eszközeivel, vagyis élményeken át, mig a tudomány , amely szintén az igazságot mutatja, ezt nem művészi, de tudományos eszközökkel teszi. Szintén a valóságot adja, de másként, nem személyes élményként, de elvontan, általánosan. Hogy azután a virágváza, amely feltétlenül szintén valóság, annyira *lényeges valóság-e*, hogy belső, *művészi élményévé válhat* úgy a művészetnek, mint a közönségnek, ebben egyelőre, kissé még kételkedünk.

De hagyjuk most a tárgykört a *mit* kérdéséről térjünk át inkább *hogyan* kérdésére. A forma kérdésére. A formát persze nem lehet a tartalomtól, tárgykörtől elvontan, elszigetelve tárgyalni. Nincs külön forma és nincs külön tartalom A tartalom megszabja a formát, megvannak a formának a maga tárgyi, a maga objektiv feltételei. Minden tartalomnak megvan a maga formája, amelyben önként jelentkezik, amelybe formálódik, aminthogy a folyó víz is megalkotja a maga formáját, maga medrét. Persze ezzel nem azt akarjuk mon-

dani, hogy a forma nem függ egyúttal szubjektiv, egyéni hatóoktól is, nem függvénye egyúttal azoknak is. Az író tehetsége, felfogása, nevelése, írói iránya szintén kihat a formára. De hiszen a tartalom: a tárgyilagos, objektiv külvilág, már az író egyéni megélésén, élményén: tehetségén átszűrve ömlik formába. Itt persze nem szabad újból figyelmen kívül hagyni, hogy az író egyénisége szintén nem csupán önmagának terméke, sőt elsősorban nem egyéni mivoltának, de a ráható társadalomnak terméke. Igy akár a művészi alkotásban, magában az írói egyéniségben is már tárgyi, objektiv, társadalmi valóság alakul egyéni formába. Ezek után pedig csakugyan tudományellenes volna azt mondani, hogy a művészetnek törvényei teljesen exterritoriális „házitörvények". Annak dacára, hogy igenis külön, speciális törvények azok, egyáltalán nem azonosak, sem a társadalom, sem a más szellemi területekre vonatkozó ideológiai törvényekkel. Hiszen minden művészi munka csakugyan az objektiv valóság egyéni képe. De itt az egyéni kép mellől nem szabad kifelejteni az objektiv valóság fogalmát sem! Mert ha összetévesztjük a fogalmakat és ha a tárgyi valóságtól elvonatkozunk, akkor a szubjektiv, egyéni, élményszerű szerepköre túlnő a valóságon és egyéni helyett egyénieskedőt, szubjektiv helyett szubjektivizmust nyerünk és eljutunk a tiszta formalizmusba, abba a formába, amely külön él a tartalomtól, a tényleges valóságtól, eljutunk az izmusokhoz: a nem-művészethez! A dekadens l'art pour l'arthoz!

Pedig ide jutott el Kisbéry külön, saját, egyénieskedő esztétizálásában, amikor letért a tudományos esztétika útjáról.

Persze az ilyen egyénieskedésnek, eredetieskedésnek is megvannak a maga tárgyi, objektiv, társadalmi feltételei. Azok a „művészek" jutnak el ide, akik futnak a valóság elől, a valóság megismerése elől, mert ez a valóság az ő részükre nem sok jóval bizlat. Lemenő, hanyatló társadalmak és társadalmi rétegek azok, amelyek ilyen „művészetben" élveznek és az ő „művészeik" azok, akik ilyen „művészettel" szolgálnak közönségüknek. Ezzel nem akarjuk semmiesetre sem azt mondani, hogy e művészek tudatosan szállítják az ily műveket, sőt ellenkezőleg a legtöbb esetben hisznek művészetükben.

És így jutottunk el körúton újból vissza a tendencia kérdéséhez. Aki a valóságot adja a valóság tárgyi és egyéni élményszerű feltételeiből önként következő formában: az nem tendenciózus, az nem űz propagandát. És mégsem ad önmagáért való művészetet, nem ad l'art pour l'art-t. A szubjektivista, artista művész ellenkezőleg, épen azáltal, hogy fut a valóság elől — tendenciát ad: a megfutamodás, szemlecsukás, multba vagy mellékvágányokra térés tendenciáját! A misztika: a szerelmi vagy vérségi misztika pl. tendenciózus! Ha önkéntelen, ha nem-akart tendencia is ez! A valóságot magyarázó művészet, a „leíró"(és nem mesélő, elbeszélő) művészet, a hozzáfűző; írót-megszólaltató írásmű szintén tendenciózus, de mert nem élményszerű, nem szubjektiven adja az objektiv valóságot nem is tartozik a művészet fogalma alá.

És mégis! Lehet-e azt mondani, hogy a valóság szubjektiv, élményszerű, tehát művészi, adása teljesen elvonatkozik az élettől és teljesen tendenciamentes, önmagáért való: l'art pour l'art?! Semmi-

esetre sem! Az író nem kell, hogy megszólaljon, beszél helyette eleget műve! Hà a valóságot adja, a mesét adja, a történést adja és ezt a történést nem elkendőzötten adja, de a maga meztelen valóságában, úgy ahogy nyitott szemű művészember meg kell élje az életet, a valóságot, úgy, — annak dacára, hogy az író nem szólalt meg, nem adott tendenciát, — az olvasó lelkében mégis ki fog alakulni bizonyos vélemény, bizonyos kritika, bizonyos állásfoglalás az átélt történéssel, átélt jellemekkel szemben! Az író nem ad tendenciát, a mű azonban mégis ad állásfoglalást! Nem a könyv lapjain, de az olvasó lelkében!

Ezek után azt hisszük felesleges arról beszélni, van-e az írónak állásfoglalása, vagy nincs. Előfordul, hogy nincs és mégis teremt állásfoglalást az olvasó lekében, előfordul, hogy van, ugyanaz, mint amelyet felkeltett az olvasóban. (A harmadik esetet, hogy t. i. mást kelt fel az olvasóban, mint akarná, nem tárgyaljuk, mert semmiesetre a művész, a tehetség esete.) Példaképen vegyük a mult, század realistáit, Balsacot, Flaubert-t, stb. Balsac nem akart állást foglalni. Ha állást foglalt volna a reakció, a lovagok, a szerzetesek mellett foglalt volna állást, mert ezek híve volt magánéletében. De művészi valóságlátása sokkal erősebb volt benne politikai pártállásánál: meglátta rétegének visszásságait, és mert mint művész nem tudott hazudni, nem tudott fehérre festeni ott, ahol feketét látott, azért olvasói lelkében — a hű valóságábrázolás — a középkor erőivel szembeni állásfoglalást szuggerált!

L. P.

*

A SZTALIN JUBILEUM

Az új „öntudatos" sztaribecseji „Magyar Élet" legutóbbi számában mintegy másfél esztendőt késve, így emlékezik meg Sztalin hatvanadik születésnapjáról:

„Pár szó a Sztalin-jubileumhoz. — A világsajtó és az éter hullámai napokig visszhangzottak Sztalin Vesszárijonovicz József szovjetorosz diktátor nevétől. Sztalin jubilált. Hatvanéves immár s ez ünnepi alkalomból elhatározták, hogy a szovjet államnagyságok és félistenek pantheonjában Sztalin „A szocializmus hőse" néven nyer örök beiktatást.

Érdekes néhány adatot kiragadni „a szociálizmus hőse" életrajzából. Sztalin eredeti neve **Dzsugásvili** volt, később „Zozo", majd „Koba" és végül „Sztalin". Mint georgiai származásu görögkeleti kispapot, szélsőséges, rendbontó üzelmei miatt 1898-ban kizárták a tifliszi szemináriumból.

Szibériába száműzték (1903), de visszaszökött s a burlákok lázongását szitotta Déloroszországban. Még négy izben száműzték, de mindig visszaszökött s megszervezte a bakui, szentpétervári véres lázadásokat. 1913-ban a legsulyosabb száműzetésbe küldték az Északi Jegestenger egyik szigetére, ahonnan csak az 1917 februári forradalom hozta vissza. Kommunista pártlapot szerkesztett és Lenin jobb keze lett, akitől a Sztalin „Acél" nevet is kapta. Népbiztos, majd a koronatanács egyik rettegett vezére lett s a Szovjetunio központi bizottságának főtitkára (1920). **Lenin később már félt a vad Sztalintól** s utódául inkább Troczkijt kivánta tenni, de Sztalin ugy Troczkijt, mint Kamenjev, Bucharin, Tukacsevszkij és Zinovjev könyörtelen félretolásával szovjetdiktátorrá verekedte föl magát (1925). Célja: a szovjetrendszert a világforradalmak érdekében megizmositani s ezáltal — a külföld előtt titkolt, sőt letagadott

— **pánszláv nagyhatalmi helyzet megerősítését kivívni . . .** Évégből 1928-tól ötéves terveket léptetett életbe, megindította a szovjet expanziv távolkeleti politikáját s az Európa és Amerika ellenes dumping háborút. **A kommunista gondolatról hovatovább a kapitalista rendszer teljes elismerésére tért s a világ nagytőkéseivel szövetkezett,** ugyanekkor szerte a világon lázadásokat szított (India, Mexikó, Spanyolország). A Szovjetunió gazdasági és szellemi megszilárdítását kérlelhetetlen vallásgyülölettel telitette. Az istenellenes (bezbozsnik) mozgalom alatta vett kifejezetten pápaellenes élt s e mozgalmat hatalmas szervezeti apparátussal világmozgalommá szélesitette. Egyként ellensége minden vallásnak. Főleg a papság hitehagyását szorgalmazta s csak 1929-ben 2000, többnyire görögkeleti (ortodox) hittagadó papra tett szert. 1930 márciustól egy éven át tartó „tisztogatást" végzett birodalmában **s ekkor 53 ezer embert vetett ki az éhhalálnak.** A Lenin által még itt-ott meghagyott templomok nagyrészét bezáratta, négy katholikus püspököt, 24 papot és több ezer hatholikus hívőt az Északi Jegestenger Szolovjecki szigetére száműzött s elve volt, hogy 1934-re minden istentisztelet megszüniék a Szovietunióban. XI. Piusz pápa szociális körlevelére (Qudragesimo anno) külön iratot szerkesztett s ellene rádióbeszédet is intézett (1931 junius 23). **melyben közmondásos tudatlanságának megfelelően** az Isten-hit kiirtására **a fokozott technikai fellendülést ajánlotta. Gazdasági és világforradalmi terveinek ducába döltével 1932 októberében egy távolkeleti szovietcsvetemre küldték.**

Akadtak, akik Sztalin hatvanadik születésnapján szerencsekivánatban a szovjetdiktátor „személyes boldogságát" emlegették és kivánták. Nem gondoltak arra, hogy Sztalin „személyes boldogsága" — mint az Osservatore Romano találóan megjegyzi, — „Európa boldogtalanságával" áll összefüggésben és azzal arányos."

A kitünően informált sztáribecseji „öntudatos" cikkéhez nem kell kommentár.

*

Hol termelik a legtöbb élelmiszert? Manapság igen népszerü minden közgazdasági tanulmány, mert termelő és fogyasztó, munkás és munkáltató egyaránt saját sorsának jövendő alakulását keresi benne. Néhány hónap óta már nemcsupán földrészünk ipari, hanem, főként élelmiszertermelését vizsgálgatják szakértők és nem szakértők: vajjon kielégitő-e ez? Nem kell-e tartani nélkülözésekkel téli téli hónapoktól, különösen a tavalyi, rossz terméshirek után? Ily szempontból igen érdekes kimutatást tett közzé Németország központi statisztikai hivatala. Pontos számok tárják föl, hogy egyes országok népességük arányszámához viszonyitva élelmiszerellátásuk szempontjából földjüket miyen százalékarányban használják ki. Főkérdés: Képes-e Európa ellátni önmagát élelmiszerekkel? Mindenekelőtt nézzük meg Európa egyes országainak élelmiszertermelési indexszámát. Anglia adata például: 25. Azt jelenti ez, hogy Angliában 100 lakos közül (jelenleg) 25 angol lakos élelmiszerszükségletét fedezhetik belső termeléssel. Anglia tehát feltétlenül élelmiszerbehozatalra szorul. Ámde lássuk más országok adatait is. Norvégia 43, Belgium 51, Hollandia 67, Irország 75, Finnország 78, Franciaország 83, Svédország 91, Chile 93, Portugália 94, Olaszország 95, Oroszország 101, Lengyelország 105, Jugoszlávia 106, Bulgária 109, Románia 110, Magyarország 121, Ujzéland 173, Kanada 192, Ausztrália 214, Argentina 264. Magyarország a kimutatás szerint 121 százalékkal vezet Európa élelmiszertermelő államainak élén. Egyes nagyhatalmak számadatai azonban sok figyelmes szemlélőt elgondolkoztatnak. Oroszország alig termel több élelmiszert annál, mint amennyire szüksége van, bár fölöslegei (éppen hatalmas területére való tekintet-

tel) nem lehetnek jelentéktelenek. Lengyelország, Jugoszlávia, Bulgária, Románia és Magyarország kivételével azonban minden más európai országban kevesebb élelmiszert termelnek, mint amennyi szükséges lenne. Európa legtöbb országa tehát élelmiszerbehozatalra szorul. E számadatok alapján (hivatalos német számok) — Európában minden 1600 lakosból csupán 1354 lakos élelmiszerszükséglete fedezhető tengerentuli (európánkivüli) behozatal nélkül.

*

A japán-kínai háború eddigi eredménye a Német távirati Iroda legutóbbi jelentése szerint meglehetősen súlyos. A háború kitörése óta körülbelül 1.600.000 katona harcol Kinában. Ezek 40%-a meghalt, 60%-a megsebesült és megbetegedett: mindenesetre friss erőket kellett a helyükbe állítani. Kínai részről elesett két millió katona e forrás szerint és ugyancsak két millióra becsülik azoknak a polgári egyéneknek a számát, akiket a háborúokozta árvizek elpusztítottak. Tizenhat millió kínai menekült nemzeti területre s hat millió kínai gyermek vesztette el végkép vagy ideiglenesen a szüleit. Egyedül Sanghaiban huszezerre teszik az elárvult vagy elhagyott kínai gyermekek számát. Emögött a nagyméretű emberi pusztulás mögött, ellenére a veszteségeknek Kína egysége tovább kovácsolódik. Az elmaradt nyugati tartományok, amiket eddig megkímélt a háború, a menekülteken kívül megtelnek a nemzeti Kína modern eszméivel. Az ódon nyugati városok hihetetlen gyorsasággal vesztik el középkori jellegüket. Nemcsak a kormány és a hadsereg huzódott Nyugatra, nemcsak a gyárak és a vasúti sínek költöztek át, hanem a sajtó, az egyetemek és tudományos intézetek is. Kína átalakulása most válik csak teljessé, most omlanak le a gazdasági és szellemi válaszfalak a modern Kelet és az elmaradt Nyugat között. A mozdulatlan kínai tömegek már mindenütt mozgásba jöttek és rohamosan szakítanak az ősi kínai axiomával, mely szerint „gondolkozni könnyű de cselekedni nehéz".

(bl.)

*

A kölni Történelmi Kutatóintézet. A német propagandaminisztérium, amely ügynökök százezreit foglalkoztatja bent az országban és külföldön, hogy minél szélesebb körökben népszerűsítse az Anglia elleni háború és a „német élettér" gondolatát, valóságos tudománnyá emelte a propagandát s újabban „taktika és stratégia" címen a német egyetemeken is tanszéket kapott. Hans Baer, a nemzetiszocialista egyetemi ifjúság szövetségeinek vezére, amikor a szövetség hivatalos lapjában a Bewegung-ban bejelentette az új tanszék felállítását (körülbelül egy hónappal a háború kitörése előtt) kifejtette, hogy az Anglia elleni háborúban a propagandára épp olyan fontos szerep vár, mint a fegyverekre, mert Angliát csak saját harci eszközeivel lehet legyőzni.

Az egyetemi tanszék felállításával egyidejűleg Kölnben tudományos kutató intézet létesült. Egyetlen célja: adatgyűjtés az Anglia ellen folytatott propagandaháború számára. Ez az intézet új szempontok szerint vizsgálat tárgyává teszi a történelmet s azt kutatja, hogy milyen jogfosztásokat és igazságtalanságokat követett el Anglia a világbirodalom fennállása óta, különösen a világháború alatt és az utána következő években. A kölni intézet adalékokkal tartozik szolgálni a rádióban, sajtóban és élőszóval folytatott propaganda számára arról, hogy egyedül Angliát terheli a felelősség a mostani háborúért, melyet Németországra rákényszerítettek.

A kölni történelmi kutatóintézet kiadásában eddig ötven könyv jelent meg. Valamennyi Anglia történelmével foglalkozik s valamennyi arra mutat rá, hogy milyen eszközökkel építette ki Anglia mai gyarmatbirodalmát, hogyan vesztette el Németország gyarmatait Anglia politikája következté-

ben s hogyan igyekezett Anglia Németországot még a világháború után is a maga érdekeinek szolgálatára felhasználni s belesodorni egy Oroszország elleni háborúba. A történelmi kutatóintézet munkásságának eredményeit rendszeres előadások keretében ismertetik a német rádiókban, az intézet sajtóirodája állandó kapcsolatot tart fenn a lapokkal és a birodalom nagyobb városaiban gűrűn tartanak előadásokat. Az előadók — a német főiskolák növendékei, akiknek Baer szerint „a háború befejezéséig nem lehet más feladatuk, mint a felvilágosító szolgálat". Az intézet a nép minden korú és értelmiségi fokú rétege számára gondoskodik olvasmányról: mesekönyveket és ifjúsági regényeket ad ki, melyekben a rossz szellemek, boszorkányok és jellemtelen szereplők mind angolok.

A kölni történelmi kutatóintézet látja el megfelelő anyaggal a semleges országokban dolgozó német ügynököket is. Olaszországban állandóan felszínen tartja a gyarmati kérdéseket, amelyek Anglia ellenséges magatartása miatt nem nyerhetnek az olaszokat is kielégítő megoldást. Hollandiában a holland függetlenséget és a Hollandia indiai gyarmatait veszélyeztető angol imperializmust állítja szembe a gyarmati kérdésekben Hollandiát illetően semleges német politikával a skandináv államokban Finnország példáját idézi bizonyítva, hogy Finnország „az angol biztosítékok áldozata". Spanyolországban a még mindig megoldatlan marokkói kérdés a német propaganda vezérszólama.

Mibe kerül Németországnak ez a hatalmas, az egész világot átfogó szervezet fenntartása? Alfred Rosenberg, a propaganda legfőbb irányítója szerint kevesebbe, mint amennyit veszíthetne Németország, ha nélkülözné ezt a szervezetet.

(Sinka László)

*

1911-ben Indiában a lakosság 94%-a volt írástudatlan, 1931-ben a lakosságnak még mindig 92%-a volt analfabéta. Húsz év alatt imperialista elnyomóik a lakosságnak mindössze 2%-át tanították meg írni-olvasnitudásra. Ez a szám mindmáig nem sokat változott.

A cári Oroszországban 1911-ben a lakosság 78%-a írástudatlan volt. Szovjetunióban 1931-ben már a lakosságnak csak 8%-a analfabéta. Az 1930-i rendelet értelmében az általános iskolázás kötelező. 1934-ben 7 évre emelték az iskoláztatási kötelezettséget, míg a legújabb (1940-es) rendelet értelmében több mint 10 évre emelték a kötelező iskolai oktatást. (Érettségiig kötelező a mi fogalmaink szerint.)

A múlt imperialista világháborúban Angliában a megélhetés 125%-al drágult meg. A mai imperialista háború elején már 300—400%-al drágult meg az élet. („Daily Mail" London)

Koppenhágában egyrendszert vezettek be az élelmezésre. Minden lakosnak havonta 1 drb. szappan jár. A felnőtt férfiak bizonyos mennyiségű borotva szappant kapnak. A mosódákban 50%-al csökkentették a szappanhasználatot.

A szovjet ejtőernyősök gyakorlata dermesztő hidegben. Egy sportoló-pilóta csoport jelentős attrakciót végzett a Tusini repülőtéren. Dermesztő hidegben (25 fokkal nulla alatt) sikeres gyakorlatokat csináltak ejtőernyő ugrással. 500 méter magasságból ugrottak és pontosan a jelzett helyre érkeztek. (TASS)

A mai zavaros nemzetközi helyzetben érdekes a sorsuk egyes ismert íróknak. A. Malreux német börtönbe van, Aragon délfranciaországban van, R. Rolland Svájcban, A. Gide élénken dolgozik a Petain—Laval sajtóban és támogatja a francia reakciót. E. Gläser (a „902-sek" írója) közreműködik a német nemzeti szocialista sajtóban.

KÖNYVSZEMLE

KÉT ÚJ VOJVODINAI KÖNYV

Két elbeszélő kötet jelent meg a jugoszláviai magyar könyvpiacon. Egy ismeretlen nevű, fiatal munkásíró és egy kispolgári író könyve. A fiatal munkásíró Ujházi István. Könyvecskéjének címe: Napokat eszik a kisdiák.

Ujházi István fiatal, harcos temperamentumu, szókimondó legény. Ezért szimpatikus jelenség kis könyvecskéje a karácsonyi könyvpiacon. Azt is mondhatnánk róla, hogy tehetséges kezdő. És épen ezért úgy érezzük, bővebben, alaposabban kell foglalkoznunk kis írásával. Annak ellenére, hogy tisztán művészi szempontból a könyv ezt nem érdemelné meg. Szembe kell nézni az igazsággal, keményen, bátran, amily keményen, bátran, szókimondóan mondta ki igazságait Ujházi István is. Az igazság sokszor fáj. Az igazság kimondása is fáj sokszor. Fáj, ha becsületes arcvonásokat fájdalomba torzítunk. De a fájdalmas igazság is igazság. És becsületes, őszinte szókimondó kritika nélkül nincs haladás. Pedig úgy érezzük, Ujházi Istvánban van mondanivaló és van képesség a fejlődésre, haladásra. És így van benne tehetség az igazság meghallgatásához is.

Ujházi István tendenciózus író. Propagandista. A művészi, esztétikai szempont nála nem kap szerepet. Pedig: ha el is tekintünk egy pillanatra mi is a művészi, esztétikai szempontból, és ha csupán — az íróval egy sík ra helyezkedve, az ő akarásait akarva — a meggyőző hatások az eszmeterjesztés szempontját tesszük magunkévá, akkor is arra a következtetésre kell jussunk: nincs eszmei hatás, nincs eszmeátvétel művészi hatás nélkül. Ujházi állításainak nincs eszmei meggyőző ereje épen azért, mert nincs művészi meggyőző ereje.

A művész csak művészi síkra helyezkedhet. Csak a művészi meglátás eszközeivel, a művészi közlés eszközeivel adhatja esetleges eszmei mondanivalóját is. A művész nem gondolkodik, de lát. Nem eszméket, gondolatokat őröl elméjében, de a konkrét, tárgyi valóságot, a való, objektív élet eseményeit, hús-vér embereit látja és éli meg. A művész nem elmélkedik, de megéli a való élet eseményeit és élményszerűen, eseményszerűen jeleníti őket az olvasó elé, hogy az olvasó is megélje — nem gondolatsor, de élmény sor formájában — a való élet — mindenesetre sűrített, koncentrált, eszenciált élet — eseményeit, embereit.

Az anyag az elsődleges. Az anyagról, az életről való képünk csak másodlagos. Az élet, a valóság formálja eszméletünket, gondolatsorainkat. A művészi megélés csak képe a valóságnak, tehát másodlagos. Ugyanúgy és ugyananyyira másodlagos, mint az életről való elmélkedésünk, a gondolat, az eszme is. Ha a művész nem a való világ képét adja, de gondolatokat, ha nem magából az életből, de annak másodlagos képéből merít — a gondolatokból, eszmékből, — akkor nem a világ, nem az élet képét —: de az élet képének a képét nyújtja. Nem az **embert**, de az emberről egyszer már előzőleg felvett **fényképet** rajzolja akkor. A művész csak a friss forrásból meríthet, nem a már átöntött vízből, a pohárból, amelyből már más is ivott.

Ujházi nem a valódi, élő embert formázza, miközben esetleg gondolatai is támadnak, hanem saját elgondolásait próbálja az élő ember alakjába önteni. De az elgondolás sablónok között mozog. Az elgondolás leegyszerűsít. Jónak és rossznak tartja az embert. Jónak azt, aki mellette, rossznak aki a másik táborban áll. Pedig a való élet nem ismer sem ördögeket, sem angyalokat — csak — embereket. Akik, mert emberek, egyszerre jók is és rosszak is. Tekintet nélkül arra: mellettem vagy ellenem valóttak-e szint. Az ember jó is és rossz is. Egyszer jó, másszor rossz.

Egy emberrel szemben jó, mással szemben rosz. Már aszerint hogy alakította őt élete folvása, mit hordoz, milyen élményeket az épen adott esetben magában.

Tendencia? A valóságos élet valószerű, reális ábrázolása — sajnos! — épen elég tendenciát, épen elegendő megmásítani akarást vált ki abból, aki fenékig üríti azt az élménypoharat amit a valóságos élet ma nyújthat. Nem szükséges ezt az életet magyarázni, nem szükséges felfordítani: csak be kell mutatni a maga kendőzetlen valóságában. A magyarázás nem a művész feladata. A magyarázó művész nem művész többé nem számíthat így művészi hatásra sem és épen azért, mert tendenciát **akart** adni, nem ad sem tendenciát, sem művészetet. Mert nem elég elmondani valamit — el is kell azt higgyék! Már pedig csak a művészi szuggeszció meggyőző rádöbbentő élménye hiteti el a valóságos élet valódiságát, igazságát.

Ha erre az útra, a művészet útjára lép át Ujházi, sokkal nagyobb lesz meggyőző ereje. Hisszük hogy Ujházitól olvasunk mi még komoly, meggyőző, igazságra rádöbbentő művészi könyvet is.

A másik könyv Cziráki Imre „Bácskai kalászok" címen már megjelent, ismert novellái adta ki egybegyűjtve is — kalangyába.

Cziráki novellás kötete művészi nívón igyekszik maradni és igyekszik hamisítatlanul adni a mai falusi valóságot. Derűlátó egyénisége azonban túlságosan is a felülethez, az életfolvam felületének hullámzásához köti, a habok napsütötte fodrozódásához: a mélybe nem hatol tekintete, a mélybe nem lát. Igy, bár tagadhatatlan hogy vannak könyvében bizonyos értékek, művészi ábrázolása a való életnek, elbeszéléseiben mégsem ad valódi művészi értéket, mert felülethez kapcsolódott szeme nem látja meg a mélységek igazságát és inkább idilleket, derűs képecskéket ad a mai szörnyű valóságról.

Valahogy úgy érezzük, hogy ez az idillikus derűlátás, amely sokszor hamis képet ad a valóságról, nemcsak tudatalatti meghatározottságú Czirákinál, de sokszor tudatos, szándékolt, tendenciózus is. Itt egyrészt pl. a kis háborús — idillikus! — rajzra gondolunk, de gondolunk azokra az elbeszélésekre is, amelyeket az író maga is jórészt elkülönített a többitől, mert úgy érezte itt adja komoly mondanivalóit.

Ezekben a novellákban a tendencia kiütközik és a művészi megélés rovására retusálja a valóságot. Itt többnyire a törpebirtokost, a bérest; a falusi szegénységet veszi tárgyául. Szimpatikusan rajzolja őket és majdnem minden esetben derűlátón hepi-enddel békélteti ki és meg őket sorsukkal és életük folvásával. Cziráki tendenciája a nagy — mai — összebékülés, a testvériség fajok és osztálvok között és azért még ott is a **vágyálom teljesülését** látja, ahol a törpeparaszt kis földecskéjét is eladni kényszerül! (Fékvadrát föld) Ez a tendencia azután lehetetlenné teszi, hogy meglássa az élet hús-vér embereit és pl. olyan hivatalnokot rajzoltat vele, aki pszihológussá és sociológussá válik és megoldja elméletben és gyakorlatban egyaránt a szektás nagy lelkiválságát, amely mint a társadalmi válság tükörképe jelentkezik a szegény parasztban. (Garas Illés)

Két elbeszélése üt el a többitől: A Lapos mostohagyereke, ahol valóságszerűen ábrázolja a földéhes földmunkást és a dobrovoliác telepest és ahol ha a szerb és magyar szegénvparasztot összebékíti: azokat békítii össze, akiket az élet is össze tud békíteni és össze is békít. A másik a Vagyogatunk ahol nem sikerül a földesurat arra bírni, hogy a béresekért és azokkal együtt dolgozzon. Aminthogy ezt az élet is cselekszi és példázza. Ezek, de különösen a Lapos mostohagyereke, a kötet legjobb elbeszélései. Ezekben Cziráki igazán művészi magaslatra tudott emelkedni.

—c—r

KÖZEGÉSZSÉGÜGY A SZOVJETUNIÓBAN

(Megjelent a Hrvatska Naklada kiadásában, „Narodno Zdravlje u Sovjetskom Savezu").

Ez az első részletes, összefoglaló munka a Szovjetunió közegészségügyéről a jugoszláv sajtóban. S bár tizenhat orvosmunkatárs kollektív gyűjteménye, mégis egységes, általános és kimerítő képet nyújt a közegészségügy fejlődéséről, és annak jelenlegi állásáról az Sz. U.-ban. A közegészségügy a polgári társadalom mostoha gyermeke, amely elkülönítve a gyakorlati és kutató tudományos ágaktól, csak kis részt foglal el az orvosképzésben és még kisebb jelentőséget annak társadalmi alkalmazásában. Épen ezért igyekeztek a szerzők először általánosságban ismertetni a közegészségügy jelentőségét a polgári és a szocialista államformában. Egy példán könnyen tudjuk majd érzékeltetni azt a különbséget, amely a kutató munka kifejtésében és társadalmi vonatkozásaiban mutatkozik a két társadalomban. Míg a polgári-társadalomban „idealisztikus" alapon folyik a kutató munka, „humanista" amerikai tröszt mágnások adományaiból vagy örökségéből elvonatkoztatva a gyakorlati orvostudománytól és figyelembe nem véve a betegségek társadalmi — gazdasági gyökerét, addig a szocialista társadalomban dialektikus módszerrel a társadalom-gazdasági berendezésnek megfelelőleg az egyének általános jólétének emelésére törekszik; nem jótékony adományokból, hanem társadalom-gazdasági szükségszerűségből végzik, szoros kapcsolatban az általános therapeutikus profilaktikus (gyógyító és betegséget megelőző) intézményekkel, hogy azután ennek a tudományos kutatásnak eredményét a legszélesebb néprétegek élvezhessék. Azt hiszem ezen a példán láthatjuk, hogy minden ideális-humanista törekvés mellett a polgári társadalom kutató intézetei csak részleges munkát végezhetnek, mert ennek eredményeit a legjobb esetben is csak egy bizonyos jóléti fokot elért rétegnél alkalmazhatják. — Ez a tudományosan felépített közegészségügyi rendszer húzódik végig a Szovjetunió minden egészségügyi tevékenységén. Nem akarunk kitérni a könyv minden fejezetére, bár ezt lényegében megérdemelné, mint pld. az orvos és beteg viszonya az új társadalmi gazdasági rendben, az orvosképzés és utánképzés jelentőségére és annak technikai kivitelére. Mindazonáltal egy-két kérdésre részletesebben ki kell, hogy térjünk, mert ezeknek életfontosságú jelentőségük van úgy a népesedést mint a „társadalmi" betegségek elleni küzdelmet illetőleg.

Az anya és csecsemővédelem megszervezése és annak legszélesebb keretekben való keresztülvitele egyedülálló korunkban. Vannak, mint már előbb említettük a polgári-társadalomban jótevők, humanisták, jótékony hölgyek és egyesületek, akik ezt az „idealisztikusan" szép célt tűzik maguk elé, azonban rendszerint az anyagiak elégtelensége folytán a rászorulóknak csak kisszámú, mondhatni jelentéktelen része jut a kívánt segítséghez. Nem így a Szovjetunióban. A dolgozó anyának kijáró nyolc hetes szabadság a szülés előtt és ugyanannyi a szülés után teljes fizetés mellett, a szülőotthonok ingyenes igénybevétele, az újszülöttnek táplálkozására és gondozására szükséges előírások ismertetése, a konzultációs ambulanciák kiterjedt hálózata, a bölcsődéknek és gyermekotthonoknak a legmeszszebbfekvő falvakig kiterjedő láncolata biztosítja az anyát és gyermekét egészségének megóvásáról. Nagy gondot fodítanak a gyermek fejlődésére és bizonyos a mi társadalmunkban gyakoribb megbetegedéseknek (angolkór, gyerektuberkulózis) eredményes leküzdésére.

Az abortusz-kérdés a polgári közegyészségügy szomorú fejezete: fiatal anyák ezrei pusztulnak el

évente nem szakértő kezek műtétjei következtében, minthogy minden polgári bűnügyi törvénykönyv népszaporodási célból tiltja az abortusz elvégzését, kivéve a súlyos egészségügyi okokat. A középeurópai diktatúrák hatalomra jutásuk után nagy hangon hirdették és propagálták a többgyermekes házasságot, sőt bizonyos egyszeri adományokkal a házasságkötések szaporulatát igyekeztek elérni. Ámde elfeledtették a fizetések és munkabérek reális értékének felemeléséről, sőt amig „szent háborús célok" nevében tíz és tizennégy órára tolták ki a társadalmilag szükséges munkaidőt, addig a bérek és fizetések névleges értékét sem emelték fel.

A Sz. U.-ban 1920-ban a polgárháború pusztításai után a teljesen lezüllött ipar és mezőgazdaság mellett a lakosság életnívója szükségszerűen nem emelkedhetett olyan fokban, hogy a leendő generációról teljes mértékben gondoskodni lehetett volna. A népbiztosok tanácsa ekkor egy dekrétummal elismerte az u. n. „szociális indikácót" (társadalom-gazdasági okokból való javallat) és ezáltal lehetővé tette, hogy az anyák egy része megszabaduljon a ránézve akkor még terhes gyerekáldástól. A gazdasági élet újjászervezése után és a tervgazdálkodás keresztülvitelével az anyagi jólét annyit emelkedett, hogy 1936-ban nem állhatott fenn már semmi gazdasági ok, hogy a születendő gyermek felől az anya és a társadalom kellőképen ne gondoskodhasson. A dialektikus módszernek a közegészségügyben való alkalmazása sehol sem mutatkozik meg tisztábban, mint éppen ezen törvény eltörlésében, amikor egyidejűleg ennek megfelelő mértékben kiterjesztették a szülő-otthonok, bölcsődék és napköziotthonok számát, hogy ezáltal az ugyanakkor meghozott új törvényből származó szaporulatnak ezek az intézmények megfelelhessenek. Nem kívánunk itt még statisztikákra is kitérni, de elképzelhető, hogy a halálozási eseteket milyen kis százalékra sikerült lenyomni a jól felszerelt intézetekben szakorvosok által végzett abortuszok körösztülvitelénél.

A fertőző betegségek, (tuberkolózis, nemibetegségek) elleni küzdelem szintén óriási összegek felhasználásával olyan intézmények megteremtéséhez vezetett, amelyek nem csak a betegségek gyógyításánál hanem azok megelőzésénél is fontos szerepet játszanak. A prostitúció elleni küzdelem ilyen körülmények között a testi és lelki gyógykezelés alkalmazásával óriási eredményeket mutatott föl. Ismeretesek az u. n. profilaktóriumok, ahol a betegen kórházba kerülő prostituáltat, mint a cári rendszer örökét, nemcsak betegségének gyógyításában részesítik, hanem egyben társadalmilag hasznos foglalkozási ágat választhat és abban teljes kiképzést is nyer. Nem ritkák az ilyen egykori „tévedt nők" közül kikerülő orvosok vagy mérnökök sem.

Az alkoholizmus elleni küzdelem sem okozott ilyen körülmények között nagyobb nehézséget, a rendszeres propagandát az alkohol tartalmú italok hozzáférhetőségének megnehezítésével kötötték egybe. Mert hisz tudjuk, hogy a munkások régi „szórakozóhelye" az alkoholbűztől átitatott kocsmák helyett, a higiénikusan megépített klubbok szolgálnak a munkás szabadidejében a szellemi felfrissülés, munkautáni szórakozás helyéül.

A felsorolt egészségügyi intézmények, orvosi gyógykezelés és gyógyszerek minden szovjetpolgár részére hozzá férhetők és ingyenesek. A társadalom biztosítás — betegség, baleset, öregség • esetén — mintaszerűen van megszervezve és ennek keresztülvitelében nem csak a szakemberek, hanem az egész közösség tevékenyen részt vesz.

Ez a munka igényt tart nemcsak az orvosközönség érdeklődésére, hanem az ú. n. laikus közönség figyelmére is.

Antunovics Dezső

A VILÁGKÉP ELŐFIZETÉSI DÍJA:

Jugoszláviában:

Egy évre 50.—, félévre 26.—, negyedévre 14.— dinár.
Egyes szám ára 5 dinár.

Magyarországon:

Egy évre 7.—, félévre 3.75, negyedévre 2.— pengő.
Egyes szám ára 60 fillér.

Befizető lapunk üres tuloldalán kérjük feltüntetni a küldött összeg rendeltetését

Az elmaradt előfizetési díjak a lapot és előfizetőinket egyformán terhelik. Ezért lejáratkor azonnal újítsa meg előfizetését!

Kéziratokat csak a portó előzetes beküldése mellett küldünk vissza. Csak teljes névvel és cimmel ellátott kéziratokat veszünk figyelembe. Lapunkban megjelent minden egyes cikkért trója felelős. Levelek és kéziratok Administracija i redakcija Subotica, pošt. fah 88. cimre küldendők.

A HID 58.297 sz. postatakarékpénztári csekkszámlájára küldje előfizetését a mellékelt befizetési lapon!

„Világkép" literarni časopis izlazi jedanput mesečno. Odgovorni urednik i izdavač: Latak Stevan, Subotica, Vukovićeva ul. 31.

Štamparija BRAĆA FIŠER, Subotica